

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KOMPARACE ŽIDOVSKÉ TEMATIKY
V DÍLE E. HOSTOVSKÉHO A L. WINDERA

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Autor práce: Lucie Landová

Studijní obor: BOH-NJL

Ročník: 3.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

České Budějovice, 10. května 2021

.....

Lucie Landová

Poděkování

Ráda bych poděkovala především panu prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, CSc., za jeho odborné vedení, cenné rady, které mě dokázaly přivést k novým úhlům pohledu na problematiku, vstřícnost a trpělivost při zpracování práce. Zároveň bych také ráda projevila dík panu Janu Königovi, M.A., za jeho pomoc při porozumění německým textům a jejich interpretaci.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá komparací díla česky píšícího autora Egona Hostovského a německy píšícího autora Ludwiga Windera. Jejím cílem je vysledovat, jaké prvky se objevují v obou dílech a zda se mezi jejich uchopením vyskytují rozdíly či podobnosti. Materiálem pro srovnání jsou především židovské motivy a tradice v obou dílech, náplň a kvalita vztahů hlavních hrdinů s rodinnými příslušníky i dalšími vedlejšími postavami, a také vyjádření pocitů protagonistů z prostředí, ve kterém žijí. Prameny ke komparaci představují knihy *Ghetto v nich* a *Die jüdische Orgel*.

Klíčová slova: literatura, judaismus, židovské tradice, židovská literatura, Hostovský, Winder, expresionismus

Annotation

This bachelor thesis deals with comparison of the work of the Czech writing author Egon Hostovský and the German writing author Ludwig Winder. Its aim is to trace elements appearing in both works and differences or similarities in their interpretation. The material for comparison is mainly Jewish motives and traditions in the works, the contents and quality of the main character's relationships with family members and other characters, as well as expressing the protagonists' feelings about the surroundings, in which they live. The sources for comparison are books *Ghetto v nich* and *Die jüdische Orgel*.

Key words: literature, Judaism, Jewish traditions, Jewish literature, Hostovský, Winder, expressionism

Obsah

Úvod.....	7
1 Egon Hostovský	8
2 Ludwig Winder	11
2.1 Pražský kruh.....	12
3 Expresionismus	13
4 Judaismus a židovské motivy a tradice v dílech	16
5 Cizincem ve „vlastním“ světě	24
5.1 Pavel.....	24
5.2 Albert	26
6 Dobro a zlo uvnitř jedince	29
7 Kontrast mezi venkovem a městem	32
8 Konflikt mezi synem a otcem	35
9 Vztahy k ostatním rodinným příslušníkům	39
9.1 Pavel.....	39
9.1.1 Matka.....	39
9.1.2 Posluhovačka Erna a teta.....	39
9.2 Albert	39
9.2.1 Matka.....	39
10 Vztahy k přátelům a ženám	42
10.1 Přátelé	42
10.2 Ženy	43
Závěr.....	49
Zdroje	50
Použitá literatura	50
Internetové zdroje.....	50

Úvod

Otázka židovství a židovské tematiky v literatuře mě zajímala již během studia na gymnáziu. Stejně jako problémy dalších menšinových skupin nebo etnik, které byly z určitých příčin pro většinovou společnost trnem v oku, a z tohoto důvodu docházelo k jejich pronásledování. Historie a tragické osudy evropského židovského etnika byly pro mě nepochopitelné, a proto jsem se o tuto problematiku začala zajímat více alespoň skrze knihy. Dílo *Ghetto v nich* od Egona Hostovského mne z tohoto důvodu zaujalo, především vzhledem k autorovu pojetí židovství, neboť i on sám, stejně jako Ludwig Winder, pocházel z židovské rodiny. Zároveň bylo mým cílem propojit oba své obory, bohemistiku a germanistiku, a proto jsem jako druhého autora zvolila právě Ludwiga Windera, kterému není v české literatuře věnováno mnoho pozornosti, i když jeho díla jsou bezpochyby velmi přínosná a vypovídají mnoho o židovské komunitě, v případě knihy *Die jüdische Orgel* konkrétně o ortodoxní menšině.

Zprvu na základě čtenářského zážitku, a později především i studiem odborné literatury, jsem provedla analýzu témat vyskytujících se v obou vybraných dílech a zhodnotila nejenom jejich podobnosti, ale i rozdíly. V některých případech jsem se snažila i o interpretaci aspektů daného problému vyskytujícího se pouze v jednom z uvedených děl. Pokusila jsem se rozebrat i vývoj vztahů mezi hlavními hrdiny a vedlejšími postavami, které je ovlivňují.

1 Egon Hostovský

Spisovatel Egon Hostovský se narodil 23. dubna 1908 v Hronově do rodiny spolumajitele textilní továrny Josefa Hostovského a jeho ženy Bedřišky.¹ Jako dítě zažil první světovou válku, která jeho rodinu přivedla do bídy, jež byla nakonec příčinou úmrtí dvou Hostovského bratrů. Po první světové válce začal navštěvovat státní reálné gymnázium v Náchodě a již během těchto studií se projevil jeho literární talent. Obdivoval díla F. M. Dostojevského² a zasáhly ho i verše židovského intelektuála Otokara Fischera,³ germanisty, překladatele, básníka a dramatika, který se velmi zajímal o prvky židovství v literatuře a zastával názor, že nelze jasně říci, zda je židovský původ autora v literárním díle specifický či dokonce dominantní, spíše je možno konstatovat, že se prvky židovské a nežidovské v knihách mísí.⁴ Ještě před rokem 1926, kdy vyšla v pražském nakladatelství Václava Horálka jeho literární prvotina *Zavřené dveře*, napsal několik krátkých povídek. Některé z nich vydal pod pseudonymem. Román *Stezka podél cesty* vyšel roku 1927.⁵

Na vysokou školu nastoupil roku 1927 do Prahy na Karlovu univerzitu a v roce 1929 byl po krátký čas také ve Vídni. Svou do té doby nejvýznamnější knihu *Ghetto v nich* vydal v roce 1928.⁶ Nedá se zcela říct, zda se jedná o povídku, román či krátký román, jak ji nazval Vladimír Papoušek. Příběh hlavního hrdiny přesahuje rámec židovství, je tudíž všeobecně platný pro každého čtenáře.⁷ Po románu *Dunajský dar* vycházela další Hostovského díla v nakladatelství Melantrich.⁸

Díky své povaze a charakteru se Hostovský dokázal přátelit s lidmi s odlišnými ideovými představami. S Olbrachtem ho mimo jiné pojil vztah k ortodoxním chasidům jako lidem stojícím mimo lidskou společnost. Jak můžeme vidět například v Olbrachtově povídkovém souboru *Golet v údolí*, příběhy jeho hrdinů jsou neobvyklé a seznamují podobně jako v díle Hostovského čtenáře s problematikou židovství.⁹ Mezi další jeho přátele patřil

---

¹ PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. s. 11.

² Tamtéž, s. 12-13.

³ HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. s. 210.

⁴ Tamtéž, s. 12.

⁵ PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. s. 13

⁶ Tamtéž, s. 14.

⁷ HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. s. 238.

⁸ PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. s. 14.

⁹ Tamtéž, s. 15.

katolický spisovatel Jan Zahradníček a básníci František Halas, Jaroslav Seifert, Josef Hora a další.¹⁰

Egon Hostovský je řazen k českým předchůdcům literárního směru existencialismu, který u umělců vyvolává představu světa jako krystalu. Člověk stojí uprostřed světa sám a snaží se tuto realitu změnit, přijmout svůj individuální, svým způsobem pro každého jedince originální, osud. Hostovský sám jako Žid, i když patřil mezi asimilanty, vnímal odlišnost jak svou, tak i ostatních členů rodiny, a v mnoha směrech i nepochopenost vlastního života.¹¹ I když zprvu odmítal např. výuku hebrejštiny a hodiny náboženství, během dospívání se začal o židovství více zajímat.¹² Angažoval se i v českožidovském hnutí a později podnikl i cestu do Polska a na Podkarpatskou Rus, aby se sblížil se životem tamních chasidů.¹³

Hrdinové jeho knih řeší podobně jako on sám existenciální problémy, avšak na rozdíl třeba od jeho přítele Jana Čepa, který napsal knihu *Dvoji domov*, ve které můžeme najít již v názvu metaforu druhého/dvojího domova, který je nadějí a jistotou pro postavy ztracené ve světě, Hostovského protagonisté tento druhý domov nemají a dostávají se do obtížných existenciálních situací. *Ghetto v nich* vyšlo v přepracované verzi roku 1934 a román *Dům bez pána* vyšel v roce 1937.¹⁴

Hostovský vnímal židovství jako jeden ze zdrojů inspirace pro svá díla, lze najít analogie s hebrejskou tradicí, společné znaky mezi věčnými Ahasvery (toulající se lidé, kteří nenachází uspokojení, bloudící „věční Židé“) a osudy ostatních lidí. Uvažovalo se též o jeho inklinaci k psychoanalýze, která je parodována i v posledním románu *Tři noci*, a o inspiraci Freudem či Jungem.¹⁵

Roku 1939 odjel v rámci služby ministerstvu zahraničí do Belgie a v zahraničí poté zůstal. Jak velký byl jeho stesk po domovu a rodině, dokládá i jeho autobiografická kniha *Listy z vyhnanství*.¹⁶

Pobýval ve Francii a Portugalsku a v roce 1941 odjel do Ameriky, kde byl nadále obklopen politickými tématy, takže mohl sledovat situaci v Československu.¹⁷ Spolupracoval, stejně jako řada dalších významných osobností, mezi kterými byli například Jan Werich či Jiří Voskovec, s Československou informační službou. Publikoval také v revue *Zítřek*, vydávaným

---

¹⁰ Tamtéž, s. 15-16.

¹¹ Tamtéž, s. 6-7.

¹² HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. s. 210.

¹³ Tamtéž, s. 235.

¹⁴ PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. s. 18.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

¹⁶ Tamtéž, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 23.

Otakarem Odložilíkem.¹⁸ Pracoval také jako úředník na československém konzulátu v New Yorku.¹⁹

Po skončení druhé světové války se dozvídá o osudu své rodiny, příštího roku se do Československa vrací na sjezd Syndikátu českých spisovatelů. Později přijíždí do ČSSR znovu i se svou druhou ženou a dcerou, avšak jeho záměr zde zůstat natrvalo se nezdařil.²⁰

Nemohl zprvu najít ani byt, kde by se svou rodinou bydlel, což se stává i hrdinovi jeho knihy *Cizinec hledá byt* vydané roku 1947. O rok později odjíždí do Norska, ale nakonec se vrací do USA,²¹ i když se národně a jazykově se pořád cítil Čechem. Psal pouze česky, i když jeho třetí manželka Regina Weissová i děti mluvily anglicky. Dva roky strávil v též Dánsku, avšak poté se vrátil zpět do USA. Během tohoto období druhého exilu píše poválečná díla, k nimž se řadí román *Nezvěstný* (1950) nebo román *Tři noci* (1964). Zažíval pocity izolace a ve svých románech se soustřeďoval pouze na osudy emigrantů, jinak tomu je pouze v jeho poslední novele *Epidemie*, kde píše již o Američanech.²²

V roce 1968 měl navštívit Československo, konkrétně Svaz československých spisovatelů, avšak jeho návrat se neuskutečnil. Zůstával nadále alespoň v kontaktu s některými československými spisovateli a se svou dcerou Olgou, které dopisoval do Itálie. Dopisní korespondence však zůstala po zbytek jeho života jediným prostředkem pro udržení vztahů, neboť do Evropy se osobně již nikdy nevrátil. Dne 7. května 1973 umírá.²³

---

¹⁸ PAPOUŠEK, Vladimír. *Troji samota ve velké zemi: česká literatura v americkém exilu v letech 1938-1968*. Jinočany, 2001. s. 14.

¹⁹ PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. s. 23.

²⁰ Tamtéž, s. 25.

²¹ Tamtéž, s. 26.

²² Tamtéž, s. 27-28.

²³ Tamtéž, s. 29-30.

2 Ludwig Winder

Ludwig Winder, narozen 7. 2. 1889,²⁴ byl německy píšící autor židovského původu²⁵ a divadelní kritik v listu Bohemia pocházející z Moravy.²⁶ Pocházel z ortodoxní židovské rodiny, kdy jeho dědeček byl rabínem a otec vyučoval na židovské škole.²⁷ Mezi jeho díla patří vedle *Die jüdische Orgel*, vydané roku 1920,²⁸ také *Die nachgeholten Freuden*, *Die Peitsche* nebo drama *Dr. Guillotin*.²⁹ Winder pobýval v exilu v Londýně, kde vznikl román *Die Pflicht*, který vyšel posmrtně.³⁰

V Praze se seznámil s Maxem Brodem, který o jeho tvorbě píše: „...my jsme ho milovali pro jeho bohatou invenci, pro jeho poctivost, vypravěčskou přísnost, pro objektivitu, již se vyučil u Flauberta. Měl jsem jen pocit, že Flaubertova objektivita byla většinou pouze strnulá slupka kolem žhnoucího jádra duše. U Winderera se mi zdálo, že trpící strnulost často sahá až k jádru – jak se to i u Flauberta občas stává v krizích zoufalství, například právě v jeho poslední s ničím nesrovnatelné knize *Bouvard et Pécuchet*.“³¹

V některých svých dílech se zabýval problematikou Rakouska: *Die nachgeholten Freuden* vydané roku 1927, *Der Thronfolger* z roku 1937 nebo *Der Kammerdiener* uveřejněné roku 1988. Jeho poslední fejeton před pádem monarchie z roku 1918 se jmenuje „*Abschied von Österreich*“ a byl uveřejněn v *Deutsche Zeitung Bohemia*. Zde autor říká, že pro Rakousko uroní slzu, která by měla být tou poslední. Vůbec posledním uveřejněným textem z roku 1938 byl v tomto periodiku nekrolog pro Karla Čapka, který lze symbolicky brát i jako nekrolog pro Československou republiku.³²

O samotném Winderovi poté píše: „*Winder je jedním z oněch záhy vyzrálých autorů, kterým pozůstalý svět dluží úctu a lásku. Nepochybuji o tom, že bude nově objeven – stejně jako*

---

²⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jana a spol. *O trojí duši země české*: Projekt PRALIT - Záchrana a zpřístupnění pražské židovské literatury. Praha: Městská knihovna, 2016. s. 30.

²⁵BUDŇÁK, Jan. *Ludwig Winder als Österreicher und Tschechoslowake: Einleitung zum Themenschwerpunkt des Heftes*. Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik [online]. 2020, roč. 34, č. 2, s. 145-148 [cit. 2021-4-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/BBGN2020-2-10>. s. 148.

²⁶ BROD, Max a Ivana VÍZDALOVÁ. *Pražský kruh*. Praha: AKROPOLIS, 1993. s. 189.

²⁷ NAVRÁTILOVÁ, Jana a spol. *O trojí duši země české*: Projekt PRALIT - Záchrana a zpřístupnění pražské židovské literatury. Praha: Městská knihovna, 2016. s. 30.

²⁸BUDŇÁK, Jan. *Ludwig Winder als Österreicher und Tschechoslowake: Einleitung zum Themenschwerpunkt des Heftes*. Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik [online]. 2020, roč. 34, č. 2, s. 145-148 [cit. 2021 4-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/BBGN2020-2-10>. s. 147.

²⁹ BROD, Max a Ivana VÍZDALOVÁ. *Pražský kruh*. Praha: AKROPOLIS, 1993. s. 131

³⁰ Tamtéž, s. 132

³¹ Tamtéž, s. 131

³²BUDŇÁK, Jan. *Ludwig Winder als Österreicher und Tschechoslowake: Einleitung zum Themenschwerpunkt des Heftes*. Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik [online]. 2020, roč. 34, č. 2, s. 145-148 [cit. 2021 4-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/BBGN2020-2-10>. s. 147.

další autor z Moravy, Erns Weiß, jenž je tvrdým bojovým elánem a stylem duchovně spřízněn s Winderem, a který se nyní, po dlouhé pauze, opět začíná číst.“³³

Ludwig Winder umírá v britském exilu 16. června 1946.

2.1 Pražský kruh

Ludwig Winder byl členem Pražského kruhu, někdy nazývaným jako pražská škola, avšak pro absenci učitele a učebního programu je preferován název Pražský kruh. Počátky tohoto uskupení lze řadit již do roku 1830, kdy se narodila spisovatelka a šlechtična Marie von Ebner-Eschenbach, které nebyl cizí odpor proti stavovským předsudkům a projevům nelidskosti.³⁴ Lze o ní říci, stejně jako o její stavovské družce Berthe von Suttner, že do určité míry připomíná Boženu Němcovou či Elišku Krásnohorskou. Svůj podíl na tom má především bojovný a spravedlivý postoj k životu.³⁵

Winderera zařazuje Max Brod do užšího Pražského kruhu společně se svou personou, Franzem Kafkou, Felixem Weltschem a Oskarem Baumem. Do tohoto užšího pojetí přibyl Winder po Kafkově smrti (je považován za jeho nástupce) a Brod považuje tuto skupinku za „vroucný přátelský svazek“.³⁶

Vztah Winderera a Broda byl pevný, provázelo ho mnoho společných chvil, ať již realizovaných procházkami nebo dlouhými rozhovory, jejichž tématem byla jen zřídka kdy politika či židovský problém.³⁷

Pražský kruh končí svou činnost s hrozbou Hitlerova vpádu.³⁸

---

³³ BROD, Max a Ivana VÍZDALOVÁ. *Pražský kruh*. Praha: AKROPOLIS, 1993. s. 133

³⁴ Tamtéž, s. 16

³⁵ Tamtéž, s. 17

³⁶ Tamtéž, s. 39

³⁷ Tamtéž, s. 130.

³⁸ Tamtéž, s. 132.

3 Expresionismus

Zařazení pojmu expresionismus jako označení uměleckého směru není jednoduché ani jednoznačné. Někteří umělci jako např. Paul Fechter pojmají toto umění jako německou záležitost, avšak užití tohoto termínu se objevilo i u francouzského kritika Vauxcellese. Není tedy zcela jasné, do jakého prostoru lze expresionismus zařadit a zda je vůbec možné vymezit ho jen jedním místem.³⁹

Pavel Liška ve své studii *Expresionismus – k vymezení pojmu a jeho obsahu v českém umění* píše, že slovo „expresionisté“ přišlo z Francie do Německa roku 1911, avšak až v roce 1912 nabylo významu, ve kterém ho lze dnes uchopit. Werner Schmalenbach tento postup popřel s tím, že pojem „expresionismus“ byl již dříve použit v anglické, švédské, české a americké kritice, ve které je tento termín doložen přibližně již z roku 1850.⁴⁰

Za německý pojem ho však může mnoho lidí brát proto, že právě v Německu se rozšířil nejrychleji, musí se ovšem vzít v úvahu i podmínky, které byly v Německu před první světovou válkou pro jeho šíření nejvhodnější. Zároveň němečtí autoři zahrnují veškerá díla, která vznikala mezi lety 1906 a 1924, pod expresionismus, zato např. ve Francii, Itálii, Rusku nebo v Holandsku je umění řazeno i k jiným směrům.⁴¹

Expresionismus lze řadit do tří etap. První etapou je tzv. raný expresionismus, kdy se v rozmezí let 1909 až 1914 formovala jeho teorie a styl, následující etapa je během první světové války, tudíž v letech 1914-1918. V těchto letech nastává vrcholná fáze tohoto směru a poslední etapou je éra pozdního expresionismu, která proběhla mezi lety 1918-1925 a která usiluje o změnu v poválečné době.

Pokud se týká samotného výkladu termínu expresionismus, většina uměleckých textů se vyznačuje nedůvěrou v racionální pohled na okolnosti, pocitem osamocení uprostřed společnosti a uvnitř chaotického světa, který je těžké pochopit, neboť ztrácí svou jednotnost, avšak subjekt se o pochopení přesto snaží.⁴² Expresionismus tedy pracuje s jedincem, který prožívá pocity úzkosti, bolesti, umírání atd. Pro překonání situace, ve které se nachází, je třeba situaci rozkrýt/pochopit. Prožívání subjektu má představovat pocity všech.⁴³ Je kladen důraz na rozpor mezi jedincem a společností, na opravdový pocit bolesti a sebereflexi individua.⁴⁴

---

³⁹ BAUER, Michal, ed. *Hledání expresionistických poetik*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov. s. 5.

⁴⁰ BREGANT, Michal. *Expresionismus a české umění*. Praha: Národní galerie, 1994. s. 29.

⁴¹ Tamtéž, s. 29-31.

⁴² BAUER, Michal, ed. *Hledání expresionistických poetik*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov. s. 5.

⁴³ Tamtéž, s. 7.

⁴⁴ Tamtéž, s. 12.

Vyžaduje se přeměna konkrétního v abstraktní a individuálního v obecné neboli univerzální, skrze které může vše trvat věčně. Stejně tomu je i v jiném uměleckém pojetí, a to v malířství, protože expresionismus prostoupil i ostatní druhy umění, kdy např. Munchův *Výkřik* představuje také něco univerzálního a tento výkřik bude znít stále, stejně jako tu věčně budou ostatní motivy z obrazu.⁴⁵

Ne zcela všichni umělci však dodržovali tato témata, a proto se v některých dílech objevuje jen osamocený subjekt uprostřed rozpadajícího se světa a jeho hodnot. Nenachází se zde již princip rychlé proměny, časového plynutí a nedochází k nastolení pořádku a řádu ve světě.⁴⁶

Pokud by se člověk snažil dopátrat po okolnostech a době vzniku expresionismu, bylo by to opět velmi obtížné. Jindřich Chaloupecký se o expresionismu vyjádřil takto: „*Expresionismus je článkem vývoje, který začíná v romantismu, vede k symbolismu a přes expresionismus pak z jedné strany k dada a surrealismu, z druhé k existencialistické problematice.*“⁴⁷

Expresionismus je také často dáván do protikladu k impresionismu. Růžena Grebenčíková však ve své stati *Expresionismus jako hnutí a směr* souhlasí s Kasimirem Edschmidem, který tvrdí, že expresionismus vůbec s impresionismem nesouvisí a neměl by se s ním tudíž vůbec spojovat. Dále se Grebenčíková vyjadřuje následovně: „*Expresionismus navazoval, což znamená ve většině případů negativně se k něčemu definoval, na směry jiné. Odmyslíme-li v básnictví symbolismus, je tu významný německý extrémní naturalismus, jistě už pro své experimentování a zproblematizování výrazových prostředků tím, že jsou naturalistické zásady dováděny na svou mez.*“ Právě s naturalismem, konkrétně krajním naturalismem, má společné technické záležitosti: „*...vyhraňují totiž otázku literatury na věc výrazových prostředků, formy.*“⁴⁸

Společné rysy můžeme najít v rovině lyriky i s futurismem, dadaismem a surrealismem. Konkrétně se jedná například o oproštění se od rýmu. Expresionistické drama a jeho abstrakce a psychologizace velmi ovlivnilo např. absurdní drama.

Již zmíněný Pavel Liška nazývá expresionismus vedle futurismu, neoplasticismu a suprematismu jako moderní symbolismus, který ovšem opouští tradiční výrazový jazyk

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 9.

⁴⁶ Tamtéž, s. 10.

⁴⁷ CHALOUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek. Praha: Torst, 1992. s. 197.

⁴⁸ BREGANT, Michal. *Expresionismus a české umění*. Praha: Národní galerie, 1994. s. 19-20.

symbolismu a vytváří jazyk moderní. Oproti tomu ideové systémy zůstávají nadále symbolistické.⁴⁹

Za představitele expresionistické epiky je považován především Franz Kafka, který prezentuje ve svých dílech izolované a osamocené jedince. K předchůdcům tohoto směru lze zařadit v rámci poezie Baudelaira, Rimbauda a Verlaina, v německém dramatu jsou to umělci jako Büchner, Kleist a Grabbe.

Co se týká expresionistického ukotvení v rámci české společnosti, lze ho spojit s Literární skupinou, která se k němu v některých Götsových statích přihlásila. Prvky expresionismu se objevily i v prózách a hrách L. Blatného. Další možností, jak lze tento směr vnímat, je samostatně stojící skupina umělců, která reaguje na krizi evropské civilizace. V rámci tohoto pojetí by sem poté mohli patřit autoři jako Klíma, Deml, Weiner, Hašek či Reynek a další.

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 30.

4 Judaismus a židovské motivy a tradice v dílech

Judaismus je monoteistické náboženství, které uznává jednoho Boha, jenž ve zjevení předal na hoře Sinaj židům Desatero přikázání a Tóru, která v užším slova smyslu označuje Pět knih Mojžíšových (Pentateuch) a ve smyslu širším pak veškeré učení a náboženský zákon. Jako Tóru lze také chápat ručně psaný svitek (Sefer Tóra), který obsahuje text Pěti knih Mojžíšových.⁵⁰

Tóra obsahuje výklad judaismu a návod, podle něhož může člověk odlišit dobro a zlo. Zároveň skrze studium Tóry dochází k poznání Boha, který je dle judaismu aktivně přítomen ve světě a překračuje veškerou skutečnost.⁵¹ Židovský lid věří v příchod vykupitele Mesiáše, který nastolí lepší stav světa. Judaismus se považuje nejen za náboženství, ale především za způsob života, který je podmíněn dodržováním Deseti přikázání.⁵²

Specifickým znakem pro judaismus je jeho vnímání vztahu k transcendentnu. Oproti jiným náboženstvím je tento vztah postaven na skutecích, nikoli na víře.⁵³

Během života nastává pro židy mnoho důležitých okamžiků. Jako první z nich lze zařadit obřizku, ke které dochází obvykle osmý den života. Je vykonána většinou v synagoze a tento úkon je chápán jako smlouva mezi Hospodínem a Izraelem – připojení k lidu Izraele.⁵⁴

Dalším významným obřadem je Bar micva, při kterém dochází u chlapců ve třinácti letech k převzetí odpovědnosti v náboženské oblasti. U dívek se obřad koná dříve, ve věku do dvanácti let, a nazývá se Bat micva. Koná se také v synagoze.⁵⁵

K uzavření manželského svazku dochází pod svatebním baldachýnem a zahájení zasnubní části obřadu započne nevěsta, která sedmkrát obejde ženicha. Ženich jí navlékne prsten v rámci potvrzení zasnoubení a před vlastním sňatkem se předčítá ketuba (svatební smlouva). Závěrem rozbije ženich sklenici a poté se koná hostina.⁵⁶

Mezi základní každodenní povinnosti žida patří modlitba. Dle hebrejského kalendáře začíná den východem hvězd, proto se jako první uvádí večerní modlitba *maariv*, následuje ranní *šachrit* a odpolední *mincha*. Velmi důležitá jsou také požehnání, zvláště požehnání spjatá

---

⁵⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 105-107.

⁵¹ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000. s. 19-21.

⁵² PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 107-109.

⁵³ LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000. s. 18.

⁵⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 110.

⁵⁵ Tamtéž, s. 110-111.

⁵⁶ Tamtéž, s. 111.

s jídlem. Židé mohou používat jen jídlo, které je *košer*, což znamená požitelný, rituálně čistý. Dále musí dodržovat přísná pravidla spojená právě s rituální čistotou jídla.⁵⁷

Židovské motivy se objevují v obou knihách, avšak v díle Ludwiga Windera *Židovské varhany* je židovská tematika podaná z ortodoxnějšího pohledu než v příběhu Egona Hostovského *Ghetto v nich*. Hlavní hrdina knihy *Židovské varhany* Albert je židovstvím obklopen již od malička stejně jako druhý hrdina Pavel. Výrazný rozdíl mezi těmito muži je ve složení rodiny a jejím přístupu k víře v Boha. Pavel vyrůstá od dětství jen s otcem, který se snaží prostřednictvím své živnosti zabezpečit rodinu, což může vzbuzovat dojem, že židovská víra a výchova syna nejsou jediným smyslem otcova života. Oproti tomu druhý hrdina Albert pochází z úplné rodiny a je otcem veden k víře již od raného dětství. O striktně pečlivém přístupu k židovské výchově v tomto případě nelze pochybovat. V románu Hostovského se čtenář nedozví, jakým způsobem byl protagonista seznámen se základy židovského života, ani to, jak popřípadě probíhala jeho výchova a cesta k víře. Nejsou zde podrobněji popsány zvyky a tradice a nenachází se zde žádná konkrétní modlitba či čin náležející ke každodennímu životu židů. Vyskytuje se zde jen obecný popis aktivit, které hlavního hrdinu potkávaly. „*A nad tím odloučeným světem bizarní výchova, plná náboženské tradice, modliteb, obřadů, ztužených chladnou židovskou vznešeností a tvrdou chudobou.*“⁵⁸

Pravděpodobně je to způsobeno i tím, že oproti druhému hrdinovi nesledujeme Pavlův vývoj od samotného narození, nýbrž od dospělého věku, konkrétně dvaceti dvou let. Čtenář se dozvídá jen informace, které samotná hlavní postava považuje za důležité. Příběh je podáván z jejího pohledu, tudíž není možné vysledovat okolnosti, které se neodehrávají v proudu jejího myšlení.

Albertův příběh je zprostředkován z pohledu vypravěče stojícího mimo hlavní dění, a proto se v rámci děje objevují i informace o vnějších příhodách, které Alberta ovlivňují. Vyprávění je vystavěno pomocí chronologické kompozice, je tudíž možné shrnout celý dosavadní život od narození po současný stav. Naopak v *Ghettu v nich* je obsažena retrospektivní kompozice přibližující jen úryvky z dosavadního života.

Pavel se ve svém bezprostředním okolí setkává s motivy odkazujícími na židovskou víru, již na první stránce je zmiňována Židovská ulice, kde vyrůstá nejen hlavní hrdina, ale také mnoho dalších židů. Tento prostor lze vnímat jako uzavřený svět uprostřed okolního světa. Stejně jako tomu bylo v předválečné a válečné době, je téma antisemitismu stále přetrvávající,

---

⁵⁷ Tamtéž, s. 112-114.

⁵⁸ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 96-97.

a svět židů je i v této knize brán jako něco stojícího mimo svět lidí, kteří nemají židovské kořeny.

Pavlův židovský původ je často spojován v knize s předsudky a antisemitskými narážkami od okolí. V knize Ludwiga Windera tyto prvky nejsou. Nejvíce jsou nenávistné postoje ostatních obyvatel vidět ve chvílích, kdy se něco zlého přihodí. Při požáru ve skladu, při kterém uhořely děti, je ihned poukazováno na židovské obyvatelstvo jako na viníky celé tragédie, dokonce se celá scéna dostává do takové mezní situace, kdy je ostatní občané chtějí upálit. „*Naházet tam ty svině židovský!*“⁵⁹ „*Hoši, naházejte tam tu židovinu smradlavou!*“⁶⁰

Protižidovský postoj je také patrný u postavy Jany, která netuší, že je Pavel žid, pronese větu: „*...žid pro mne zůstane vždy židem.*“⁶¹ Po sblížení se Jana snaží svou zášť vůči židům skrývat, ale při hádce s Pavlem v závěrečné scéně se v afektu opět neubrání narážce, která Pavlovi velmi ublíží. „*Znovu jsem se k ní vrhl a zápasil s jejími pažemi. Praštil jsem jí na pohovku, drtil ji, rval, trhal. V nekonečné nenávisti zasyčela: ŽIDE. Jediné slovo. Čtyři písmena. Na těch čtyřech písmenech byl jsem ukřižován.*“⁶²

V Karenových slovech je také zřetelný antisemitský postoj: „*Ale, židáčku, vždyť my si rozumíme – he! Načpak jsou pojišťovny.*“⁶³ Nebo také ve větě: „*No, no, známe se, známe se! Vy si na kuří oko nešlápnete, to byste neměl být žid ...! A nalijte mi ještě jednu!*“⁶⁴

Ani bohatství a kontakty s vlivnými lidmi nepomohly židům v jejich postavení a masová nenávisť stále přetrvávala, jak je znázorněno v knize na postavě bohatého Arthura.

Celý prostor Židovské ulice je jakýmsi symbolem židovské víry. Nachází se v ní bezpochyby jeden z nejdůležitějších objektů, a to synagoga.

Synagoga představuje ústřední instituci judaismu a je pro židy prostorem pro modlitby, bohoslužby, různé obřady (bar micva, obřizka atd.). Dohlíží se v ní na vzdělání dětí a slouží také jako studovna.⁶⁵ Zmínky o synagoze pocházejí již z 3. století před naším letopočtem. Původně bylo těžiště náboženského života v Chrámu, později se přeneslo do synagogy. V synagoze jsou při bohoslužbách čteny úryvky z Tóry a rozvrženo je to tak, aby se za rok přečetla celá Tóra.⁶⁶ Předepsané části z ručně psaných svitků, které jsou také označovány pod

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 154.

⁶⁰ Tamtéž, s. 155.

⁶¹ Tamtéž, s. 124.

⁶² Tamtéž, s. 159.

⁶³ Tamtéž, s. 102.

⁶⁴ Tamtéž, s. 103.

⁶⁵ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 116.

⁶⁶ Tamtéž, s. 115-117.

pojmem Tóra, se předčítají během bohoslužby v pondělí, ve čtvrtek, o svátcích, na šabat a o postních dnech.⁶⁷

Dále se v knize čtenář setká s mnoha pojmy jako např. *šofar*, což je hudební nástroj, na který se troubí v rámci novoroční bohoslužby během dvoudenního svátku Roš ha-šana, konkrétně v Den trubení (Jom terua). Vyrábí se z rohu rituálně čistého zvířete. Jeho výrazný zvuk má připomínat smlouvu, uzavřenou na hoře Sinaj mezi Izraelem s Hospodinem, a také má nabádat ke zpytování svědomí.⁶⁸

Zmíněna je osmidenní *chanuka* odkazující na osvobození Jeruzaléma roku 164 př. n. l. Lze se také setkat s názvem *svátek světél*, protože během oslav dochází k postupnému zapalování osmiramenného svícnu, který se nazývá chanukija.⁶⁹ Při zapalování chanukových svíček se zpívají dvě písně: Hanerot halulu (tyto svíčky) a Maoz cur (mocná skála).⁷⁰

V díle Ludwiga Windera lze sledovat mnoho židovských motivů a tradic, které však nejsou, obdobně jako v knize od Hostovského, nadále přiblíženy a není popsán jejich průběh. Velmi často je v knize zmiňován *Talmud*, základ rabínského judaismu, což je velmi rozsáhlé dílo židovského písemnictví, považováno oproti Tóře (Zákon psaný) za Zákon ústní. Obsahuje jak nábožensko-právní výklady a různé předpisy a pojednání, tak i rozpravy o otázkách denního života, legendy, lidová vyprávění apod. Součástí Talmudu je Gemara (obsahuje souhrn právních, ale i vyprávěcích textů) a Mišna (studium ústní). Obě tyto části mají vybízet k diskusi.⁷¹

Dalším pojmem, který se v knize objevuje, je *midraš*, což je rabínské studium, při kterém se především studuje Bible.⁷²

Otec Alberta je předním představitelem židovské víry, je velmi striktní v dodržování pravidel a svátků, které s sebou židovská víra přináší. Zastává zde úlohu *Oberkantora*, což lze přeložit jako vrchní zpěvák nebo v tomto kontextu i člověk zodpovědný za hudbu, jenž hraje na varhany. Dále také představuje šíritele náboženství, který se o vzdělání v tomto směru snaží nejen jako rabín (mluvčí a duchovní představitel židovské obce, zastává mnoho úkolů, mezi

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 107.

⁶⁸ Tamtéž, s. 121.

⁶⁹ Tamtéž, s. 124.

⁷⁰ Chanuka. Federace židovských obcí v ČR [online]. 2010 [cit. 2021-5-10]. Dostupné z: <https://www.fzo.cz/judaismus/svatky/chanuka/>

⁷¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 125-126.

⁷² Tamtéž, s. 169.

než patří například vyučování a vychovávání, dále zastává pozici rádce atd.),⁷³ ale také jako otec, nejvyšší autorita v celé domácnosti.

V díle se nachází i úryvky z knih, které otec čte: „*Und Gott versuchte den Abraham und sprach zu ihm: Abraham! Und er sprach: hier bin ich! Da sprach er: Nimm doch deinen Sohn, deinen einzigen, den du liebst, den Isaak, und ziehe hin in das Land Moria, und dort bringe ihn dar zum Opfer auf einem der Berge, den ich dir sagen werde.*“⁷⁴

Příběh Abrahama a Izáka je neodmyslitelně spojen se samotným židovstvím. Jak je psáno v úryvku výše, Abraham je podroben zkoušce, při které má Bohu dokázat, že je jeho víra opravdová. Má obětovat svého syna. Na poslední chvíli však sešle Hospodin zástupnou oběť, aby nemuselo dojít ke smrti Izáka.⁷⁵

Čtenář se zde může setkat i s konkrétním názvem svátku, konkrétně *Šabatu*, který je pro židy nejvýznamnějším svátkem. Je vyhrazen bohoslužbě a připomínáním si požehnání sedmého dne na konci prvního týdne Stvoření a jeho svěcení jako dne odpočinku.⁷⁶

V díle je tento den zmíněn v souvislosti s ortodoxním otcem, který dokáže na základě neúcty k tomuto dni odsoudit kohokoli, třeba i lékaře, který mu léčí vlastního syna. „*Der Arzt war nicht der Engel Gottes, der rief: »Lege deine Hand nicht an den Knaben und tue ihm nichts! « Gottlos war der Arzt, mit der Zigarre ging er am heiligen Sabbat am Tempel vorbei.*“⁷⁷ Znesvěcení svatého dne je velkým přečinem, zvláště když k němu dojde na veřejnosti, což se u lékaře stalo. Na druhou stranu je však tento čin možno odpustit, pokud je, jako v tomto případě, v ohrožení lidský život.⁷⁸

V druhé polovině díla *Die jüdische Orgel* se čtenář seznámí i s postojem hlavního hrdiny ke smrti otce a s konkrétními okolnosti pohřbu. Závěr života blízkého člověka je totiž pro pozůstalé židy spojen s mnoha úkony. V židovské tradici je pro umírající vyčleněna speciální instituce *chevra kadiša*. Její členové se starají o potřeby umírajícího, modlí se za něj a po jeho skonu ho doprovázejí k hrobu. Rozloučení se zesnulým s sebou nese mnoho povinností. Ostatky nebožtíka se ukládají do země a není povolena kremace či balzamování.

---

⁷³ Tamtéž, s. 132.

⁷⁴ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 11. Volný překlad: „*A Bůh zkoušel Abrahama a mluvil k němu: Abrahame! A Abraham odpověděl: Tady jsem! Potom Bůh řekl: Vezmi svého syna Izáka, svého jediného syna, kterého miluješ, vezmi ho do země Moria a tam ho obětuj na hoře, kterou ti ukážu.*“

⁷⁵ HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. s. 280.

⁷⁶ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 119.

⁷⁷ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 11. Volný překlad: „*Lékař nebyl božským andělem, který volá: Nepokládej svou ruku na toho chlapce a nic mu nedělej! Bezbožný byl ten lékař. S cigaretou chodil během posvátného Šabatu podél chrámu!*“

⁷⁸ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. s. 120.

Pohřeb probíhá v den úmrtí, nebo den poté a zemřelý je oblečen do bílého rubáše či kitlu. Mrtvé tělo se dle starověkého zvyku umístí na máry a pochováno by mělo být bez rakve. V diaspoře se však používá dřevěná rakev s hrstkou hlíny ze Země izraelské. Po pohřbu je v rodině dodržován smutek.⁷⁹ Pohřeb v knize probíhá až třetí den po úmrtí a Albert společně s ostatními truchlí, nicméně jeho myšlenky často odbíhají jinam. „*Am dritten Tag bestatteten sie den Toten, ein Ehrenggrab gaben sie ihm, »ein frommer Mann war er«, sagten sie am offenen Grab, aber sie dachten nicht mehr an den Toten; über den Sohn dachten sie nach. Was für ein Mensch ist das, dachten sie, aussehen tut er wie ein Verbrecher. Im Sterbezimmer saß Albert nach jüdischem Brauch »Schiwwe«, Trauer auf der Trauerbank, alle Gedanken wollte er dem Toten weihen; es ging nicht.*“⁸⁰

V následujícím úryvku zde nalézt i mýtické prvky a různé fantazie, především když Albert studuje Talmud. Ten mu pod rukama doslova ožívá. „*Albert nahm hebräische Bücher, Talmudaufgaben hatte der Vater gestellt, Weihnachten sollte Prüfung sein, noch war nichts getan. »Von deinem Geist laß mich erfüllt sein, mein Gott«, sagte Albert laut; da wurde lebendig das tote Wort, der Talmud ein großer Saal der Weisheit, sternenüberdeckt, besessen arbeitete Albert mit Haupt, Händen, Füßen, Gemurmelt wechselte mit lautem Geschrei ab, der Körper flog nach vorn und rückwärts, nach links und rechts, die Zeit reichte nicht aus, ein Rätsel der heiligen Bücher war gelöst, zehn neue stellten sich auf, standen da, drohend, unentrinnbar.*“⁸¹

Čtenáři je i nastíněna rituální oběť, kterou musí provést sám Albert. Albertův problém však tkví v tom, že ji provádí poprvé, a bez většího nátlaku by nebyl schopen ji dokončit. „*Das rituelle Schlachten von Geflügel, eine Handlung, die von altersher ohne Aufregung im Schlachthof vollzogen wurde, brachte ihn dem Wahnsinn nahe. Zum erstenmal hielt er ein Schlachtmesser in der Hand, das Schlachtmesser des Vaters. Seit Jahrzehnten hatte dieses Messer alle Gänse, Hühner, Tauben der Gemeinde geschlachtet, wie das rituelle Gesetz es verlangte. Die Dienstmagd des Tuchhändlers Mandl brachte eine Gans zum Schlachten und*

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 112-113.

⁸⁰ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 66. Volný překlad: „*Třetího dne pohřbívali mrtvého a dali mu čestný hrob. » Byl to zbožný muž, « řekli u otevřeného hrobu, ale na mrtvého už nemysleli. Mysleli na syna. Co je to za člověka, že vypadá jako zločinec. V místnosti, kde otec zemřel, truchlil Albert podle židovského zvyku »Schiwwe« (fáze smutku), seděl na smuteční lavici a chtěl věnovat všechny myšlenky mrtvému otci, ale nešlo to. «*

⁸¹ Tamtéž, s. 17-18. Volný překlad: „*Albert vzal hebrejskou knihu, otec stanovil talmudské úkoly. Vánoce měly být zkouškou, ale ještě nic nebylo hotovo. » Nech mě naplnit svým duchem, můj Bože «, řekl nahlas Albert, pak mrtvé slovo ožilo. Talmud, velká síň moudrosti, byl pokryt hvězdami. Albertem zmítala posedlost, házel hlavou, rukama, nohama, mumlání se střídalo s hlasitými výkřiky, tělo letělo dopředu a dozadu, doleva a doprava, nebylo dost času, hádanka svatých knih byla vyřešena, ale dalších deset nových se objevilo, výhruzně, nevyhnutelně.*“

wartete ungeduldig, sie hatte keine Zeit, eine Sekunde hatte das Schlachten immer gedauert. Albert blickte auf das gebundene Tier nieder, er glaubte ein Zittern der Gans zu bemerken, er selbst zitterte, gleichzeitig warf er Tier und Messer zu Boden. Die Magd schrie: »Schnell, schnell, die Gans erstickt!« Albert winkte, sie solle gehen. Die Magd lief zu ihrer Herrin, die Frau lief zum Kultusvorstand, alle drei kamen auf den Schlachthof gelaufen. Blum schrie: »Was machen Sie wieder für Sachen! Wenn Sie nicht sofort schlachten, müssen Sie auf Ihren Posten verzichten!« Dann nahm Blum die Gans in die Hand und sagte: »Sie lebt noch; jetzt aber eins zwei, sonst ist es zu spät!« Albert schloß die Augen und schlachtete die Gans. Von diesem Vorfall sprach die ganze Gemeinde.“⁸²

K židovskému tématu odkazují již samotné názvy obou děl. Ghetto v knize *Ghetto* v nich symbolizuje uzavřený prostor, ve kterém se zdržuje židovské obyvatelstvo, které si zde žije vlastním životem. Může být také odkazem obecného pohledu na Židy v rámci historie, kdy byli neustále vystavováni protižidovským postojům, takže pro ně jediné místo, kde se mohli cítit dobře, představovala uzavřená židovská komunita. V neposlední řadě lze tento symbol vykládat také skrze pocity samotného hlavního hrdiny. Toto prostředí, v němž vyrůstá, je pro něj svazující, což je podrobněji popsáno v další kapitole.

Druhé dílo má ve svém názvu také velmi silný prvek odkazující na mnoho skutečností. *Orgel* – varhany. Zmiňovány jsou již v první kapitole při narození syna Alberta, kdy jsou prostředkem hlásání noviny a informování lidí o konkrétní události: „*Orgel dröhnen, die Orgel dröhnte: Sohn! Sohn! Sohn!*“⁸³

Mohou také symbolizovat pospolitost židovského národa a jeho těžký úděl. „*Verflucht und verfolgt, tausendmal ausgespien und ausgerottet – immer wieder stehen wir auf, immer wieder beginnt in unserer Brust die Orgel zu brausen, die jüdische Orgel, grauenhaft ist dieser Segen, dieser Fluch.*“⁸⁴

---

⁸² Tamtéž, s. 79. Volný překlad: „Rituální zabijení drůbeže. Čin, který se na jatkách již dlouho provádí bez vzrušení, ho přivedl k šílenství. Poprvé držel v ruce řeznický nůž, řeznický nůž svého otce. Po celá desetiletí popravoval tento nůž všechny husy, kuřata a holuby ve vesnici, jak to vyžaduje rituální zákon. Obchodnice s látkami přinesla husu na porážku a netrpělivě čekala. Neměla čas. Vražda trvala vždy vteřinu. Albert se podíval dolů na přivázané zvíře, měl dojem, že vidí, jak se husa chvěje. Sám se chvěl a odhodil zároveň zvíře a nůž na zem. Služebná zakřičela: „Pospěš si, pospěš, husa se dusí!“ Albert jí pokynul, aby odešla. Služebná se rozběhla ke své paní. Ta běžela k náboženskému výboru a odtud se všichni společně s Blumem a služebnou rozběhli zpátky na jatka. Blum zakřičel: »Co to zase děláte! Pokud okamžitě nezabijete husu, budete muset rezignovat!« Pak Blum vzal husu do ruky a řekl: »Je stále naživu; teď ale rychle, jinak už bude pozdě!« Albert zavřel oči a zabil husu. Celá komunita hovořila o tomto incidentu..“

⁸³ Tamtéž, s. 6. Volný překlad: „*Varhany duní, varhany duněly: Syn! Syn! Syn!*“

⁸⁴ Tamtéž, s. 43. Volný překlad: „*Prokletí a pronásledování, tisíckrát vyhubeni-vždy znovu povstaneme, vždy znovu začnou v našich hrudích znít varhany, židovské varhany, hrůzné je toto požehnání, tato kletba.*“

Varhany jsou součástí každé synagogy a jsou tudíž neodmyslitelným prvkem v židovské víře. Otec Alberta, jak již bylo zmíněno, hraje na varhany, což nemůže dělat každý, je to prestižní funkce a otec ji zastává velmi dobře.

Zároveň je však můžeme chápat i jako motiv revolty a vzpoury, což v knize představuje nadále především Albert, který se snaží vymanit ze svého údělu, ne však zcela úspěšně.

5 Cizincem ve „vlastním“ světě

Na Židy bylo v rámci historie pohlíženo různě, někteří autoři o nich psali jako o podřadných, méněcenných a pokleslých jedincích, jako např. František Pravda a Václav Kosmák. Mladší autoři jako Josef Holeček (*Naši*), Jakub Deml, Jindřich Šimon Baar (*Jan Cimbura*) či Petr Bezruč popisovali židovské postavy také buď v negativním světle (jako lstivé a vypočítavé), nebo v tom spíše pozitivním. Dalšími autory, kteří psali o Židech především v tom smyslu, že imitují původní hodnoty, protože sami žádné nevytváří, byli například Richard Wagner nebo Jan Neruda. Dále popisovali Židy v negativním světle Vilém Mrštík, Božena Němcová (*Člověk*), Antal Stašek (*V temných vírech*) či Anna Marie Tilschová (*Haldy*).⁸⁵

Neutrálně či pozitivně na ně bylo nahlíženo v dílech Bohdana Jelínka (*Abraham*) či Růženy Svobodové (*Černí myslivci*), v dílech Jaroslava Vrchlického (*Rabínská moudrost*) a Josefa Jiřího Kolára jsou pak Židé symbolem moudrosti a statečnosti.⁸⁶

Žid jako bojovník se objevil v díle Maxe Broda (*Rěubeni, Fürst der Juden*), Aloise Jiráka (*Syn ohnivcův*) nebo i u již zmíněného Vrchlického (*Bar Kochby*).⁸⁷

Pocity cizoty či ahasverství jsou patrné v mnoha dílech židovské literatury. Otokar Fischer tyto motivy popisuje např. ve svých básních a zastává názor, že židovství samo o sobě je plné protikladů. Podobné postoje zaujímal i jiní autoři, jako např. Franz Kafka nebo Richard Weiner.⁸⁸

Úloha domova je pro Židy klíčová, neboť právě v domě, kde jedinec vyrůstá, je vzděláván a vychováván (dochází k seznamování se základy víry a k praktickému uvedení do židovského života).

5.1 Pavel

Pavlova rodina, která se skládá jen z něho a otce, žije, jak již bylo zmíněno, v Židovské ulici, což by se mohlo na první dojem zdát jako ráj pro židovského člověka. Pro Pavla jeho rodné město však symbolizuje vězení, ze kterého by raději uprchnul, než v něm setrval. Nejen celé město, ve kterém je „*život bez nebe, bez slunce (ó, slunce nám, nám židům, tolik chybí!), kde člověk roste ve výparech škol, rodičů, bigotnosti, v celém páchnoucím vředu její*

---

⁸⁵ HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. s. 27-36.

⁸⁶ Tamtéž, s. 43-47.

⁸⁷ Tamtéž, s. 49.

⁸⁸ Tamtéž, s. 59.

morálky“,⁸⁹ ale zároveň i samotná víra je svazující a dusí duši mladého muže, který se jen marně snaží uniknout a najít svou podstatu a svůj úděl. Pavel vypráví o událostech, které ho potkaly a ovlivnily. Trpí úzkostmi a jak sám o sobě tvrdí: „*Celý život trpím chorobou, kterou lze konstatovat v šílené úzkosti. Již v dětství jsem prokřičel celé noci v hrůze před čímsi neznámým, příšerným, děsivým.*“⁹⁰

Symbolem víry je mimo jiné synagoga, která se nachází přímo naproti Pavlovu domu. Naproti synagoze by podle předpokladu měl chtít žít každý žid, avšak Pavlovi je celý tento prostor odporný, což lze vidět na jeho vlastních slovech: „*Konečně si musíte představití celé prostředí: černé, nespořádané hloučky budov, mlčelivé hromady sýpek, věží, lešení, zápach starého železa, kůže a hlavně lihu, zápach nesnesitelný a způsobující silný tlukot srdce jako v narkose. Tváře lidí, které jsem vidal, byly ploché.*“⁹¹ „*V Židovské ulici byl chudobinec. Kolem něho bloudily bezbarvé oči. Za jejich tupým, nehybným leskem blýskala bolest hladu a nemoci. Všude potopa urvaných zaplivaných odpadků, všude špína a zápach. A nad tím odloučeným světem bizarní výchova, plná náboženské tradice, modliteb, obřadů, ztužených chladnou židovskou vznešeností a tvrdou chudobou.*“⁹² I samotní obyvatelé jsou mu cizí, působí na něj nemocně a možná i právě proto se s nimi nesnaží navázat bližší kontakt. Čtenář může mít pocit, že se spoluobčanů bojí.

Pavlov celkový dojem z prostředí, ve kterém vyrůstal, je patrný ve větě: „*Nuže, obklopoval mě neustále tíž vzduch. Šedivý, plný prachu. A nejasnila jej ani nálada svátků, ani hlas šófaru, ani kostelní zpěv. Nikdy tu nevrzešlo vzkříšení, slunce u nás leželo v rakvi...*“⁹³

Pokud by se v tomto šedivém, pro Pavla tolik ubíjejícím prostředí, hledalo východisko, které by mohlo značit pozitivní chvíli, která alespoň na okamžik rozjasní život hrdiny, jistě by se za takovou jiskru naděje dala považovat zima, jež s sebou přináší do ulice sníh. Ten pokryje veškerý ponurý prostor a poskytne dětem krajinu svádějící ke hrám.

Ve chvíli, kdy však Pavel prostředí svého domova opustí a bydlí u tety, se jeho názor proměňuje a začne pociťovat stesk po domově. „*...po jeho tajemném tichu, po jeho atmosféře, v níž zrychleně tluče srdcem, po jeho prachu, do něhož můžete v zamyšlení kreslit obrazce svých snů.*“⁹⁴ Mladý hoch, který ve svém věku ještě netuší, jaký život ho čeká, jako by si možná právě uvědomil, že jakési stereotypní přežívání v rodné ulici, které mu do té doby přišlo obtěžující a

---

⁸⁹ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 95.

⁹⁰ Tamtéž, s. 96.

⁹¹ Tamtéž, s. 96.

⁹² Tamtéž, s. 96-97.

⁹³ Tamtéž, s. 97.

⁹⁴ Tamtéž, s. 98.

únavné, není natolik černé a plné špíny, jak se zpočátku domníval, a že si vlastně svého domova i váží.

Pavel zažívá kromě chvil, kdy mu přijde, že se narodil do pro něj zcela cizího světa, také pocity studu. Po sprátelení se s Arthurem, jehož rodina nebydlí v Židovské ulici a je velmi bohatá, se Pavel cítí o to více chudý než dříve. V kontrastu s rodinou Franklů jakoby jeho chudoba narostla a on se snažil alespoň skrze upravený zevnějšek a mnoho chvil strávených v této rodině oprostít od své ulice a domu, zapomenout na pocity studu a splynout s Franklovými.

5.2 Albert

Druhý hrdina Albert je svým postojem velmi podobný Pavlovi. Touží po vlastním prostoru a možnosti rozhodování o svém osudu, avšak oproti Pavlovi vyrůstá v rodině, kde otec je velmi vážený v židovské komunitě a má hlavní slovo v domácnosti. „*Wolf, Religionslehrer, Rabbiner, Matrikenführer, Kantor, Schächter, unterrichtete schon um sechs Uhr morgens, in den zerfallenden Räumer der alten Schule zitterte geprügelte Jugend: Talmud, Midrasch wurde erklärt und verklärt.*“⁹⁵ Albert je narozen do světa ortodoxního židovství, místo hraní fotbalu se musí věnovat četbě a postupem času je nucen studovat na rabína.

Není na něj jako na Pavla pohlíženo s nenávisťí či s předsudky, nýbrž jeho židovský původ má v jeho okolí velkou hodnotu. Z této perspektivy má Albert svou existenci o něco jednodušší, jelikož nezažívá nepříjemné poznámky od okolí. Nic to ovšem nemění na jeho vlastním osobním prožívání a postupném odvracení se od víry.

Při studiích v Přerově cítí určitou svobodu, kterou doma nemá. Je postřehnutelná radost z nepřítomnosti otce, která zastínila i samotný stesk po domově. I na studiích to však není pro Alberta optimální, jeho pokoj se nachází vedle pokoje Oberkantara. Často z něho slyší různé zvuky a Oberkantor sám není Albertovi nijak zvláště sympatický, neboť se často chová hrubě. I přes šedivé gymnázium a ošklivé město, však bylo toto místo pro Alberta hezčím a příjemnějším než jeho vlastní domov. „*Welt des Vaters, die Welt der Donnerworte, des feurigen Dornbusches, der in Träumen noch immer den Knaben schreckte.*“⁹⁶

Po studiích v Přerově je přihlášen na studia do Budapešti. Během rabínských seminářů vidí všude především svého otce, což mu ještě více připomíná, že více než jeho sen, je to sen

---

⁹⁵ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 3. Volný překlad: „*Wolf, učitel náboženství, rabín, vedoucí matrik, hudebník a vykonavatel rituální porážky zvířat, vyučoval již v 6 hodin ráno v rozpadajících se místnostech staré školy chvějící se chlapce. Byly vykládány talmud i midraš.*“

⁹⁶ Tamtéž, s. 13. Volný překlad: „*Svět otce, svět bouřlivých slov. Ohnivého trnového keře, který chlapce ve snech stále děsil.*“

jeho otce. „*Er ging ins Rabbinerseminar und fand dort Karikaturen seines Vaters. Man ereiferte sich um nichts, um Satzungen, um Formeln, erstarrt in der Bewegung der Jahrtausende. Er hatte mehr Kenntnisse als die meisten andern und schlug daraus Kapital, gab Lektionen, setzte vermeintlichen Gotteseifer in Wurst und Bier um; er stellte es kaltblütig fest.*“⁹⁷

Píše domů, že se z něho nestane rabín. Otec s matkou to nesou velmi těžce, ale Albert se již rozhodl. Odjíždí do Vídně. Touží po odklonu od svých předků, chce být někým jiným, může se zdát, že se chce naprosto odlišit od své rodiny, chce přerušit kontakty s předky a jít si svou vlastní cestou i přes nesouhlas rodičů, především otce. Jeho cílem je založení nové generace, která se vysmívá té staré a popírá a znesvěcuje to, co pro původní generaci bylo posvátné.

Stejně jako Pavlova rodina je také jeho rodina chudá. Také se za svou chudobu stydí. „*Er warf sich seine Armut vor, er fühlte sich ganz als lästiges Insekt, er verglich sich mit den andern und fand sich häßlicher, dümmer, abschreckender als alle, obwohl es im Lokal Bucklige gab, Krüppel mit Prothesen, Syphilitiker mit halber Nase.*“⁹⁸

Objevují se i myšlenky na sebevraždu. Celý život byl veden ke studiu a ve chvíli, kdy se odkloní od nějaké tradice a povinnosti, cítí se sám. Pokaždé však dojde k závěru, že není natolik unavený životem.

Když se po nějaké době má vrátit domů, dlouze se na cestu připravuje. Je si vědom toho, že do světa, do kterého se vrací, více nepatří. Po smrti otce mu zůstává jen matka a město plné lidí, kteří k němu již nemají žádného respektu a nemají ho rádi, protože vědí o jeho chybách. Neví, co má dělat, jestli má odjet nebo zůstat. Matka ho přemluví, aby se pokusil sehnat práci.

Díky vztahu s Malvine se nakonec lidé přikloní k tomu, že jediným možným nástupcem Oberkantora je právě jeho syn. Byl tedy jednohlasně zvolen. Albert však není s volbou spokojen, není to život, který by chtěl, ale nemá ani jiných možností. Necítí podporu ani ze strany mrtvého otce, nepomáhá mu ani pocit toho, že je s Malvine, která je velmi dobře vychovaná a zbožná. Dostává se opět do situace, která je mu nepříjemná.

Pro Malvine nakonec úřad přijme. Při bohoslužbách si však není sám sebou jistý a nedělá mu to radost.

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 26. Volný překlad: „Šel do rabínského semináře a našel tam karikatury svého otce. Nadchnout se pro nic, pro pravidla, vzorce, ztuhlé v pohybu tisíciletí. Měl mnohem více znalostí než většina ostatních, což bylo ku prospěchu. Chladně si uvědomil, že dával lekce, přeměnil zdánlivou horlivost pro Boha v klobásu a pivo.“

⁹⁸ Tamtéž, s. 28. Volný překlad: „Výčítal si svou chudobu, cítil se jako obtížný hmyz, porovnával se s ostatními a shledal, že je mnohem ošklivější, hloupější a děsivější než všichni ostatní, ačkoli byli v lokálu hrbáči, kryptové s protézami a syfilitikové s polovinou nosu.“

I přes veškeré pocity nesouladu protagonistů s jejich okolím, lze najít i části, které vychází z úst hlavních hrdinů a mluví za celý židovský národ. U Pavla by to byla např. pasáž: „*Neboť, milý pane, my židé jsme přes všechno nesmírní slaboši. Hodni politování.*“⁹⁹

U Alberta toto spříznění představuje věta, ve které se k židovskému lidu hlásí, i když cítí nad židy obrovskou kletbu: „*Schon breitete er die Arme, um die ganze Welt zu umfassen – da verfiel sein Gesicht. »Dies alles ist, wie es ist, weil ich ein Killejüngel bin«, wütete er. »So sind wir Juden: nicht umzubringen, nicht kleinzukriegen, etwas Furchtbares steckt in dieser Zähigkeit, in dieser Lebenskraft. Verflucht und verfolgt, tausendmal ausgespien und ausgerottet – immer wieder stehen wir auf, immer wieder beginnt in unserer Brust die Orgel zu brausen, die jüdische Orgel, grauenhaft ist dieser Segen, dieser Fluch!*“¹⁰⁰

---

⁹⁹ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 115.

¹⁰⁰ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 43. Volný překlad: „*Již roztáhl ruce, aby objal celý svět – tu poklesla jeho tvář. Tohle všechno je, tak jak to je. Protože jsem Žid. Zuřil. Takoví jsme mi Židé. Nebýt zabiti, nebýt rozdrčení, něco strašlivého vězí v této houževnatosti, v této životní síle. Prokletí a pronásledování, tisíckrát vyhubeni-vždy znovu povstaneme. Vždy znovu začnou v našich hrudích znít varhany. Židovské varhany, hrůzné je toto požehnání, tato kletba.*“

6 Dobro a zlo uvnitř jedince

Albert s Pavlem v sobě nenesou jen pocit nepochopenosti v prostředí, ve kterém žijí, jak je zmíněno v předchozí kapitole, nosí v sobě mnoho dalších rozporuplných pocitů, kterým se snaží bránit a pokouší se o nalezení co nejlepšího řešení. K jednomu z největších Albertových vnitřních konfliktů dochází skrze postavu Bertholda Altera. Je to jediný v knize přiblížený přítel, se kterým později prožije i svůj první milostný zážitek. Albertovi je v té době jedenáct let a Berthold je o něco starší, je mu skoro třináct let. Tato erotická zkušenost je mu nepříjemná, není zcela schopen pochopit, co se stalo a těžce to nese. Homosexualita byla v předválečné době, natož pak ještě mezi věřícími, naprosto neakceptovatelná. Alberta tento zážitek uvádí do situace, o které si sám dobře uvědomuje, že je velice složitá. Byl odmalička vychováván tak, že se musí chovat jako správný muž, pilně studovat a vyhýbat se hříchu, avšak cítí všude přítomnost „démona“, který symbolizuje hřích a snaží se ho svést ze správné cesty, odklonit ho od víry. Nakonec se rozhodne všechny tyto své vnitřní pocity popřít, snaží se předstírat, že prožívá stejné emoce jako ostatní, a tak např. kupuje fotografie žen v domnění, že to by mohla být jeho záchrana. Nějakou dobu se spolu chlapani nevidají, navzájem se sobě vyhýbají, Albert se sám snaží zjistit, co se stalo a jak se s tím má vypořádat. V horečkách blouzní a má pocit, že všichni lidé vědí o jeho hříchu. Bůh to ví a všichni lidé jsou mu soudcem. *„Am Abend und am Morgen lag er fiebernd im Bett, der Dämon führte ihm die Hand; in letztes Dunkel zurückgesunken, durchfuhr ihn unendlicher Gewalten Rotglühen und Erkalten, der Dämon führte ihm die Hand. Keinem Menschen konnte er mehr ins Gesicht sehen, jeder wußte die Schande, jeder wick ihm aus. Ihr kennt mich gut, gerechte Richter! dachte er, Unrat bin ich, ins Dunkel gehöre ich hin, ihr aber lebt hoch im Licht, mit reinen Händen umschließt ihr eine reine Welt. Alle Menschen waren hohe Richter, die das Verdammungsurteil sprachen und mit Abscheu von dem Unrat sich abwendeten.“*¹⁰¹

V zoufalosti se po několika měsících setká s Bertholdem, od kterého pravděpodobně čeká radu nebo útěchu, Berthold mu však řekne jediné, a to, aby již přestal být dítětem, že on sám se již přes dětství přenesl.

Albert se poté začne setkávat s lidmi, kteří se baví o ženách, ukazují si jejich fotografie, a doufá, že to mu přinese nějakou úlevu. Kupuje fotografie, i když se mu nelíbí.

---

¹⁰¹ Tamtéž, s. 19. Volný překlad: *„Večer i ráno ležel horečně v posteli a démon mu vedl ruku. Potopen zpět do poslední temnoty, protékala jím nekonečná rudá záře a chlad. Démon ho vedl. Nikdo se mu nemohl podívat do tváře. Všichni znali tu hanbu, všichni se mu vyhýbali. Znáte mě dobře, spravedliví soudci, pomyslel si. Jsem smetí, patřím do tmy. Vy ale žijete vysoko ve světle a čistýma rukama obklopujete čistý svět. Všichni lidé byli vysokými soudci, kteří vyslovili odsouzení a znechuceně se odvrátili od špíny.“*

Po neúspěšné návštěvě v nevěstinci je však natolik zlomen, že běží k řece a přemýšlí o sebevraždě, která by mu mohla poskytnout věčný klid bez nepříjemných vzpomínek. Nakonec tyto myšlenky opustí a rozhodne se vyhledat Bertholda. Svěří se mu se svými pocity, že si přijde ztracen, a Berthold ho tentokrát vyslechne a přátelským hlasem mu vypráví o svém prvním neúspěchu. Albert cítí spříznění a konečně si nepřijde jako opilý v nějakém zlém snu. Hned druhý den jde znovu do nevěstince a plný touhy a vášně pocítí, jak se mu otevírají nekonečné možnosti světa. „*»Also gut«, in die Ecke flog ihr Hemd, sein Mund stöhnte, ein wildes Tier stöhnte auf, ein begnadigter, geretteter Mensch. Welt war unendlich aufgetan.*“¹⁰² Nejde do školy, místo toho jde k řece, kde se vidí jako jiný muž a jinak se i cítí.

Sexuální praktiky mu umožňují být svobodný a dokáže se při nich oprostít od svého údelu být správným Židem, na druhou stranu si uvědomuje tíhu svého hříchu.

Kromě Alberta pocítuje vnitřní rozpor i jeho dívka Etelka, která se postupem času stane lehkou dívkou. Když to říká Albertovi, je jasné, že se za to stydí a není na to hrdá. I přesto však ve své profesi pracuje i nadále, když mají s Albertem noční klub. I u ní se objevuje motiv „démona“ jako svůdce.

Dále v knize nabírá „démon“ ještě další podobu, konkrétně podobu samotného Alberta, který tak působí na Malvine, a ona proto nevěří, že by jí Bůh dal dítě. „*Sie ahnte nicht, dass er ihr ein Kind schenken wollte, damit sie ein Geschenk Gottes besitze: er selbst war ein Geschenk des Dämons, das wußte er, sie aber ahnte es nicht. Nichts ahnte sie von dem Weg der Buße, dessen schwerste Station sie selbst war.*“¹⁰³

Pavel má ve svém životě na rozdíl od Alberta zmíněnou jen jednu dívku. Jeho vnitřní konflikt by však mohl pramenit z původu a z rodinných poměrů této ženy. Velmi dobře si uvědomuje, že jeho láska Jana je dcerou Karena, který přinesl otci jen samé neštěstí. Přesto se s ní stýká za zády otce, dochází do Karenova domu, jakoby doufal, že toto tajemství se otec nikdy nedozví. Nepodaří se to však utajit, a když otec zjistí, že Pavel se s Janou schází, je hrozně rozčilen, křičí na Pavla a dochází k ostrému konfliktu mezi těmito muži: „*Styděl ses za mne, odplivnout sis přede mnou chtěl, ale...ale za sebe se nestydiš?*“; „*Když si člověk pomyslí, že lezeš za lidmi, kteří na nás kydají jen hanbu, kteří po nás židech plijí, tak bych tě zbil jako...jako zvíře!*“¹⁰⁴ Po tomto rozhovoru Pavel od otce odchází a za několik hodin vypukne požár ve skladu s lihovinami. Podezření padlo na otce i vzhledem k tomu, že ho lidé viděli, jak vyběhl

---

¹⁰² Tamtéž, s. 23. Volný překlad: „*»Tak dobře«, košile letěla do kouta. Jeho ústa vzdychala, divoké zvíře sténalo, omilostněný a zachráněný člověk.*“

¹⁰³ Tamtéž, s. 89. Volný překlad: „*Netušila, že jí chce dát dítě, aby mohla mít dar od Boha. On sám byl darem od démona. On to věděl, ale ona to nevěděla. Neměla tušení o cestě pokání, jejíž nejtěžší stanicí byla ona sama*“

¹⁰⁴ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 151.

z hořícího stavení. „*Tedy přece jen otec! Židovská ulice vyhoří! Ale vždyť my oba už dávno vyhořeli!*“¹⁰⁵

Oba hrdinové v určité fázi podlehnou svému „démonovi“, který je pokaždé dovede do nepříjemné situace. Jak je vidět v úryvku výše, „vyhoření“ je pro ně stavem, kterým si musí za svá špatná rozhodnutí oba projít, ale dostávají poté novou šanci rozhodnout se správně a žít pokojný život.

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 153.

7 Kontrast mezi venkovem a městem

Velký kontrast mezi městem a vesnicí, nejen ve složení lidí, ale i v lidské mentalitě, lze sledovat v obou knihách. Hlavní představitelé jsou pravděpodobně vychováni na vesnici, nebo minimálně v knize nejsou zmínky o tom, že by bylo prostředí jejich domovů nějak zvlášť rozsáhlé. Pavlova Židovská ulice se nachází pravděpodobně v Čechách, Albertovo rodné místo se dá zasadit do oblasti Moravy dle popisu krajiny, když se vrací domů. „*Dann setzte er sich in den Personenzug und fuhr nach Hause, fuhr hinein in die Nacht der mährischen Ebenen, längst vergessene Stationen tauchten auf, überwältigt saß er da und schloss die Augen, da sah er zum letztenmal Etelka, sah die Vision von Blond und Blau, ängstlich wehrte er ab, auf seiner Stirn war Schweiß. Lass' mich ziehen, sprach er im Traum, da zerfloss die Vision.*“¹⁰⁶

Jejich studia se však konají ve městech, u Pavla nevíme přesně, o jaké město se jedná, Albert studuje ve více městech, jako např. v Přerově, Budapešti, nebo se pohybuje ve Vídni. Rozdíl mezi rodným místem a studijním prostředím lze začít sledovat ve chvílích, kdy hlavní hrdinové opouští domov a jedou, pro ně do zcela neznámých míst, studovat.

Rodná místa symbolizují především nějaký stereotyp, jasně daná pravidla a tytéž lidi. U obou protagonistů jsou lidé v jejich okolí židé, většina jich je chudých, stejně jako oni sami, výjimku představuje Arthur Frankl v díle Hostovského, a spojuje je víra. Mají zde svoje rodiny a nemohou se pořádně vyvíjet dle svých představ.

Oproti tomu se střetávají s naprosto novými věcmi, lidmi a zvyky ve městech, do kterých vyjeli na studia. Otvírá se jim najednou obrovský prostor možností, co dělat, kam chodit, s kým se setkávat, a hlavně mají i možnost přemýšlet sami nad sebou a nad svým životem. Albert se snaží hledat smysl života, ale nemůže ho najít. Velkoměsto mu nabízí nepřehledné množství aktivit, avšak nedokáže určit, pro co má smysl žít. „*Mit vielen Menschen hatte er Tage und Nächte verbracht, in Theatern und Konzerten war er der Kunst nachgegangen, nun fragte er nach dem Sinn und Zweck des Lebens, es gab keinen.*“¹⁰⁷

Když jsou postavy na studiích, nemyslí na svou rodinu. Mají možnost si zvolit, kde chtějí zůstat. Nabízí se jim možnost vrátit se domů, kde je opět čeká zabřednutí do stereotypu, nebo zůstat ve městě, kde mohou být sami sebou. Pavel se rozhodne zůstat v rodné ulici, jelikož

---

¹⁰⁶ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 64. Volný překlad: „Potom seděl v osobním vlaku a jel domů. Jel do noci moravských planin. Dlouho zapomněné stanice se vynořovaly, on ohromeně seděl a zavřel oči. Pak viděl Etelku naposledy. Viděl blondatou a modrou vidinu, které se se strachem se bránil. Na čele měl pot. Nech mě jít, řekl ve snu. A pak se víze rozplynula.“

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 26. Volný překlad: „Trávil s mnoha lidmi dny i noci, v divadlech a na koncertech sledoval umění, nyní se ale ptal na smysl a cíl života. Žádný nebyl.“

se zamiluje do Jany. Nevede to však ke zdárnému konci a na konci knihy je nastíněno, že odjíždí pryč, někam, kde snad již najde to, co hledá, jak vyplývá z poslední optimistické věty: „Nuže, milý pane, zde končí má historie. A protože je mi necelých třiaadvacet let, věřím, že zde také začíná mé vzkříšení. My židé, drahý pane, dovedeme věčně věřit.“¹⁰⁸

Albert se oproti Pavlovi rozhodne jít cestou druhou a zůstat ve městě. Tam prožívá emoce, které by pravděpodobně doma pod dohledem přísného otce neprožil – od rozporuplných pocitů pramenících z mezilidských vztahů, viz výše, po pocity svobody a volnosti. Když se ale po nějaké době navrátí domů k umírajícímu otci a staré matce, vrátí se mu všechny vzpomínky, znovu se objevují pocity, kvůli kterým utekl, a opět je v pasti bez možnosti úniku.

Nakonec však i on odjíždí pryč a má možnost zahájit nový život. V závěrečných větách se objevuje ironie života, kdy hříšný Albert po smrti Etelky jde ulicí a říká mladým lidem, jak by měli žít, a oni ho nazvou „obchodníkem s čistotou“: „*»Lassen Sie sich wahrsagen, es kostet nichts«, sagte er zu einem feisten Ehepaar. Ein dicker roter Mann saß verdrießlich neben einem dicken roten Weib, die kleinen lüsternen Augen waren nach links, nach rechts gedreht. »Lassen Sie sich wahrsagen!« Der gespenstische Gehrock beugte sich über den dicken roten Mann: »Sie werden Glück haben, Sie werden gesegnet sein,« – das dicke rote Gesicht verklärte sich, – »aber in Reinheit müssen Sie leben, in Reinheit leben!« Der dicke Mann ballte die Faust, die Frau steckte eine Krone in den gespenstischen Gehrock. »Gehn Sie!« schrie der Mann. Der Gehrock flatterte zum nächsten Tisch, dort saß ein Mädchen zwischen zwei Männern. Der Gehrock beugte sich über den Tisch: »Lassen Sie sich wahrsagen, es kostet nichts! Sie werden Glück haben, Sie werden gesegnet sein, aber in Reinheit müssen Sie leben, in Reinheit leben!« Das Mädchen kreischte vergnügt, die beiden Männer wälzten sich vor Lachen, der eine schrie: »Hausierer mit Reinheit!« Die andern Tische wurden aufmerksam. »Hausierer mit Reinheit!«, brüllte der ganze Saal, der Gehrock flatterte auf die Straße, »Hausierer mit Reinheit!«, brüllte man ihm nach, er ging, das Echo blieb. »Hausierer mit Reinheit« ward er benannt in allen Straßen, durch die er ging, in allen Städten, durch die er wanderte, er aber liebte die Menschen, weil er ihr Geheimnis wusste und das Geheimnis Gottes.«¹⁰⁹*

---

¹⁰⁸ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 160.

¹⁰⁹ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 99. Volný překlad: „*»Nechte si říct pravdu, to nic nestojí,« řekl tlustému páru. Tlustý rudý muž seděl nevrle vedle tlusté rudé ženy a jeho malé chtivé oči se točily doleva a doprava. »Nechte si vyvěštit! « Strašidelný kabát se skláněl nad tlustým rudým mužem: »Budete mít štěstí, budete požehnáni, « - tlustý červený obličej se vyjasnil - » ale musíte žít v čistotě, žít v čistotě! « Tlustý muž začal pěst, žena zastrčila korunu do strašidelného kabátu. »Jděte! « zakřičel muž. Kabát kmítal k dalšímu stolu, zde seděla dívka mezi dvěma muži. Kabát se naklonil nad stůl: »Nechte si říct pravdu, nic to nestojí! Budete mít štěstí, budete požehnáni, ale musíte žít v čistotě, v čistotě! « Dívka pobaveně zaječela, oba muži se váleli smíchy a jeden z nich zakřičel: »Obchodník s čistotou! « Ostatní stoly zpozorněly. »Podomní obchodník s čistotou!«, křičel celý sál a kabát letěl po ulici, »Obchodníkem s čistotou « byl nazýván ve všech*

---

ulicích, kterými prošel, ve všech městech, kterými putoval. On však miloval lidi, protože znal jejich tajemství a tajemství Boží.“

8 Konflikt mezi synem a otcem

Vztah s otci je od začátku až do konce spojen s problémy a neshodami a ani v jednom případě nedochází ke smíření.

Téma konfliktu mezi dvěma muži, konkrétně otcem a synem, se objevil již u Franze Kafky, nejen v jeho dílech, ale i v jeho osobním dopise otci, který nebyl nikdy odeslán. Stejně jako právě u předchůdce Ludwiga Windera, tak i u samotného Windera je konflikt mezi otcem a synem velmi výrazný. Tuto tematiku lze nalézt i v druhé rozebírané knize *Ghetto v nich*. I když každý z těchto konfliktů pramení z odlišných zdrojů, oba prostupují dílem a zanechávají známky neporozumění, nepochopení a nesourodosti názorů mezi generacemi.

U Pavla pramení konflikt s otcem především z nedostačující komunikace, jejich vztah je často založen na domněnkách a předsudcích, jeden o druhém neví pravdu, zatajují si informace a to vede ke vzniku hádek. U Alberta je spor s otcem spojen především s otcovou vírou.

Hlavní hrdina *Ghetta v nich* vyrůstá od dětství, jak již bylo zmíněno, jen s otcem a navzdory veškerým možným očekáváním, že vztah mezi ním a otcem bude vřelý a přátelský právě protože žijí jen spolu bez přítomnosti matky, je dle popisu Pavla velmi chladný. Důvody lze hledat již v Pavlově dětství, kdy si k sobě tyto dva muži nenašli cestu. Syn se svého otce bál, měl obavy z jeho mlčenlivosti, na druhou stranu si ho ale také vážil pro jeho moudrost. „*Myslím, že vždy dýchal prsty našeho pochmurného domu, jehož tíživá atmosféra ho provždy zahalila svým tajemstvím. Rozcuchané, šedivé vlasy, zježené vousy, oči hluboko vpadlé, prsty zkřivené prací, šije sehnuta. Šaty měl neustále posypány prachem. Nemluvný. Ale víčka jeho byla nesmírně pohyblivá. Nikdy se téměř nesmál, zato velmi často zlá posupnost rozryla mu tváře v rozšklebenou masku. Nikdy mě nebil, nekřičel na mne, a přece jsem se ho bál. V jeho obludném, nehybném přemýšlení dřímala moudrost.*“¹¹⁰

U Albert sledujeme vztah s otcem již od jeho narození. Zprvu se zdá, že po narození Alberta a zjištění jeho pohlaví je otec šťasten, že má syna. „*Nicht denken wollte Wolf daran, aber auf einmal war es da, unbegreiflich da, in den Ohren war es, von allen Wiesen und Feldern ergoss es sich in die Ohren, von den Ohren ins Herz, er hörte die Orgel dröhnen, die Orgel dröhnte: Sohn! Sohn! Sohn! Unbegreifliches zwang ihn mitzubrausen, mitzudröhnen, mitzusingen: Ich hab' einen Sohn! Ich hab' einen Sohn!*“¹¹¹

---

¹¹⁰ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 97.

¹¹¹ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 6. Volný překlad: „*Wolf na to nechtěl myslet, ale najednou to bylo zde. Nepochopitelné. Bylo to v jeho uších. Od všech luk a polí se to rozlilo do uší a od uší*

První otcova nadšenost z této skutečnosti však opadá hned v následujících větách. Dítě je mu cizí a jeho žena se mu vzdaluje. „*Blödes Weib! murrte er im ersten Jahr. Blödes Weib und blödes Kind murrte Wolf im zweiten, im dritten Jahr.*“¹¹²

Když je Albert větší, otec do něj vkládá velké naděje a přeje si, aby byl talmudistou. Sám jako rabín má od syna velká očekávání a doufá, že ho bude v cestě víry následovat. Touha vést Alberta k víře a k budoucnosti, jakou pro něj přichystal, naprosto přehluší veškerou mateřskou lásku a pochopení pro malé dítě, které nemůže v raných letech rozumět složitosti náboženství a pochopit jeho význam, což je vykresleno na jedné scéně, kdy je Albertovi 5 let a otec mu dává náboženskou přednášku. Albert nic nechápe a pravděpodobně má z otce strach. Poté, co se rozbere, vyběhne otec ze třídy a doma na svou ženu křičí: „*Dein Sohn ist ein Idiot!*“¹¹³

Barikáda, kterou staví Wolf kvůli svému náboženskému přesvědčení před Albertem, se s přibývajícím věkem ještě zvyšuje. Jejich vzájemný vztah se začíná čím dál více podobat vztahu mezi učitelem a žákem než mezi otcem a synem. To lze pozorovat i dále v průběhu děje, kdy se otcova nespokojenost se školou, do které Albert chodí, dostane do takové míry, kdy čtení z tóry a další problematiky židovské víry dohání se synem po nocích, což Alberta vyčerpává a postupem času to způsobí jeho onemocnění.

Stejně jako ovlivňuje povolání otce vztah se synem v knize Ludwiga Windera, ovlivňuje otcova živnost i vzájemné soužití dvou mužů v knize *Ghetto v nich*. Otec Pavla vlastní výčep, do kterého chodí jen nežidovské obyvatelstvo. Bez ohledu na to, že jim výčep poskytuje peníze, ze kterých velmi skromně žijí, s sebou přináší také okamžiky, které jsou Pavlovi nepříjemné: „*Uvažte laskavě, co s sebou přinášela otcova živnost: řev ožralců, nadávky, rvačky a čert ví co ještě.*“¹¹⁴ Takovéto vzpomínky na obtěžující zákazníky a nedostatek času stráveného s otcem, právě kvůli povinnosti obsluhovat zákazníky, vedly k odcizení Pavla s otcem.

Otec Alberta se po celou dobu v knize nemění, mění se ale vztah syna k němu. Po Albertově uzdravení se díky matce nenavrátní původní metody otcova vyučování, dojde ke slibu, že výuka bude trvat jen hodinu denně. „*Nicht quälen will ich ihn. Nur eine Stunde täglich soll er lernen das Gotteswort.*“¹¹⁵ Albert právě při této situaci zpozoruje, že otec se třese a cítí, že

---

do srdce. Slyšel znít varhany a varhany duněly: Syn! Syn! Syn! Nepochopitelné věci ho nutily křičet a zpívat: Já mám syna! Mám syna!“

¹¹² Tamtéž, s. 6. Volný překlad: „*Hloupá žena! vrčel Wolf první rok. Hloupá žena a hloupé dítě mručel Wolf druhý i třetí rok.*“

¹¹³ Tamtéž, s. 8. Volný překlad: „*Tvůj syn je idiot!*“

¹¹⁴ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 97.

¹¹⁵ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 12. Volný překlad: „*Nechci ho týrat. Jen jednu hodinu denně má povinnost se učit Božímu slovu.*“

jeho strach k němu již není tak silný, jako když byl dítě. Postupně se „soudcem“ rodiny stává matka a to vede k dojmu, že syn najde vlídnější vztah k otci a dokonce se může zdát, že raději než v přítomnosti matky bude s otcem studovat knihy, z čehož má otec radost.

Během studií vztahy obou hrdinů s otcem upadají. Pavel studuje na gymnáziu, domů jezdí třikrát za rok, ale i při takovýchto návratech zastává otec chladný postoj: „... *otec mě vítal, jako bychom se byli rozloučili přede dvěma hodinami.*“¹¹⁶ Na druhou stranu však otec při odjezdu syna pokaždé pláče, což vyvrací dojem, že snad nemá o Pavla zájem. Pavel sám se však nesnaží otce poznat a je pro něj lepší vytvořit si nějaký předsudek dle toho, co vidí, než aby se otce sám zeptal, či se alespoň snažil mu porozumět. Konkrétním příkladem může být otcův vztah ke Karenovi, který Pavlovi přišel podivný, ale až v pozdějších letech pochopil, že otec měl z Karena strach. Lze jen spekulovat o Pavlových soucitných myšlenkách, když byl jeho otec zlomen např. požárem skladiště, avšak žádný projev Pavlova pochopení či smutku v knize čtenář nenalezne. Přesto však Pavel dokázal vycítit otcovu nenávist vůči Karenovi, takže nelze říci, že by mu byl otec zcela lhostejný.

K velkému střetu mezi otcem a Pavlem dochází ve chvíli, kdy Pavel pozná pravdu o otcově podniku. Je pln vzteku a poprvé v knize je popsán jeho dialog s otcem: „*Ty jsi úplně bez studu! Mám tisíc chutí si před tebou odplivnout!*“¹¹⁷ „*Nebudu už přivírat oči nad tvým idiotským počináním! Co mi je po Karenovi, co mi je po tom, že si tě ovinul kolem prstu? Kašlu na soucit s tvou zbabělostí! Ale nestrpím – slyšíš?! – nestrpím, aby si lidé na mne ukazovali a šeptali si: - Ten člověk žije z peněz, které jeho otec vydělává v bordelu!* –“¹¹⁸

Když poté Pavel studuje na univerzitě, je jejich vztah naprosto zanedbaný. Nevídají se a ani si nedopisují, jediný prostředek pro udržení kontaktu jsou peníze, které otec Pavlovi posílá.

Posledním rozhovorem mezi nimi je nastíněno, že jejich vztah skončil. Pavla odchází z domu a po hádce s Janou ho již nic ve městě nedrží. Prodá své věci a odjíždí.

Albert během studií v Přerově na otce ani nepomyslí, setkávají se spolu až na Vánoce, kdy se otec se synem celou dobu učí, což způsobí, že pro Alberta jsou dny svátků jen utrpením. Je mu vtoukáno do hlavy: „*Geh in Prerau nicht in den Tempel, geh ins Bethamidrasch,*« *sagte*

---

¹¹⁶ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 98.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 114.

der Vater, »der Oberkantor ist kein frommer Mann, sprich nicht mit ihm, sprich mit keinem, sprich mit dem Talmud, das genügt für ein ganzes Leben.“¹¹⁹

Během dalších studií v cizině není s otcem v kontaktu, až když se rozhodne, že nebude studovat na rabína. Píše tedy domů rodičům, kteří jsou z této zprávy velmi znepokojení a smutní. Otec, který si svého syna vždy představoval rabínem, se staví do opačného postoje než Albert a snaží se zachovat historii uznávaných židů. Cení si svých předků, svých kořenů a nedokáže pochopit, že Albert se od nich chce odklonit. „*Aufstand das Blut seiner Väter gegen diese Lästerung. Der Vater schrieb: Ehrliche, gerechte, gottesfürchtige Männer waren dein Großvater und dein Urgroßvater, geachtet war immer der Name unserer Familie, geehrt war immer unser Geschlecht, wir sind arm geblieben, kein Geschäftsmann ist aus unserer Familie hervorgegangen, dem Wort des Allmächtigen zu dienen war uns Lohn genug, warum willst du anders sein, Sohn, warum musst du verleugnen unser Geschlecht?*“¹²⁰

Když Albert znovu po dlouhé době píše domů, otec mu odpoví stejně jako kdysi. Jedinou změnou, ke které dochází, je závěrečná věta, aby se vrátil domů, že udělá radost svým rodičům. Zatají mu však, že mu není dobře a není zcela zdrav. Když syn dorazí domů, otec již jen leží v posteli a umírá. Posledním kontaktem, který spolu prožijí, je potřesení rukou. Otec nedokázal synovi odpustit zradu, které se dopustil.

S otcem se setkává ve snu, po odsouhlasení převzetí jeho úřadu, avšak ani ve snu se nedočká otcova odpuštění. Otec mu říká, že není hoden převzít úřad, že toto místo znesvětil a celý tento obraz ještě podtrhne pavouk nad Albertovou hlavou.

---

¹¹⁹ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 18. Volný překlad: „*Nechod' v Přerově do chrámu, jdi do Bethamidrasch (židovská studovna), řekl otec. Oberkantor není zbožný muž. Nemluv s ním. Nemluv s nikým. Mluv s talmudem, to vystačí po celý život.*“

¹²⁰ Tamtéž, s. 48. Volný překlad: „*Povstání krve tvých otců proti rouhání. Otec psal: Čestní, spravedlivý, bohabojní muži byli tvůj dědeček a pradědeček. Jméno naší rodiny bylo vždy ctěno a vážený byl náš rod. Zůstali jsme chudí. Žádný obchodník z naší rodiny nevzešel. Sloužit všemohoucímu slovu bylo pro nás dostačující. Proč chceš být jiný, synu, proč musíš popírat náš rod?*“

9 Vztahy k ostatním rodinným příslušníkům

Kromě otců, kteří hlavní hrdiny velmi ovlivňují, se v každé z rodin objevují i další lidé, kteří měli vliv na vývoj postav. Zde je příležitost rozdělit hlavní hrdiny do samostatných celků.

9.1 Pavel

9.1.1 Matka

V díle *Ghetto v nich* je již na začátku popsáno, že Pavlova matka zemřela velmi brzy. „*Na matku si nepamatuji. Umřela příliš záhy. Byla otcovou sestřenicí. Víte, milý pane, taková manželství jsou strašlivá a mstí se na dětech. Jsem snad také trochu zatížen.*“¹²¹ V druhé knize *Die jüdische Orgel* však hraje matka výraznou roli, především je do značné míry kontrastem k otci.

9.1.2 Posluhovačka Erna a teta

Pavlův vztah k ženám je již od malička zcela jistě určován tím, že nevyrostal s matkou. Starala se o něj Erna, posluhovačka, kterou lze proto zařadit v určité fázi Pavlova dětství do rodiny, neboť alespoň z pohledu výuky základních životních úkonů mu nahradila matku. Z úryvku však nevyplývá, že by mu ji zastoupila po emoční stránce, pro Pavla byla spíše otravným návštěvníkem. „*A kdyby nebylo staré žvanivé posluhovačky Erny, jež u nás vládla osm let od mého narození, jež mě naučila jíst, chodit, modlit se, snad bych byl do smrti němý.*“¹²²

Malou zmínkou je v knize připomenuta také Pavlova teta, u které bydlel, když studoval na gymnáziu. Z jeho slov je zřejmé, že k tetě nemá žádný vřelý vztah, dokonce by se mohlo zdát, že ho teta stejně jako Erna svou přítomností obtěžuje a že pro něj není nijak důležitá. „*Bydlil jsem u jedné tety, nahluhlé a přihlouplé, u jedné z těch tet, na které zapomínáme ještě rychleji než ony na nás.*“¹²³

9.2 Albert

9.2.1 Matka

Matka Lotte je pro Alberta zprvu útočištěm v domácnosti vedené otcem, i když její ochránářské snahy nemají na přístup otce k synovi žádný vliv. Alberta dokázalo uklidnit matčino objetí a ujištění, že je v jeho blízkosti, avšak tato gesta patřila především do těch chvil,

---

¹²¹ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 96.

¹²² Tamtéž, s. 97.

¹²³ Tamtéž, s. 98.

kdy byl otec pryč: „*Ein Torkel zwischen Licht und Dunkel war das Jahr, die Mutter war das Licht, der Vater war das Dunkel, in des Vaters Gegenwart erlosch das Licht. War der Vater gegangen, flammte es auf, in der Dämmerung, wenn der Vater beim Gottesdienst war, die Stube eine halbe Stunde vor ihm sicher, flammte es auf, gutes Licht war in der Stube, Licht der Mutteraugen, Licht der Mutterhände, auf dem Schoß der Mutter war gutes Sein mitten im Licht.*“¹²⁴

Po Albertově nemoci se matčina postava změní. „...*da stand die Mutter in der Tür, wehrte ab, war keine geduckte Dienerin mehr, war eine hohe gebietende Frau...*“¹²⁵ Obavy o syna a mateřská láska překonají strach z manžela a nadále je hlavní postavou rodiny ona.

Vztah matky a syna je poté na nějaký čas zastíněn událostmi, které se Albertovi dějí v Přerově. Teprve na Vánoce se vrací domů a při odjezdu zpět do studií, kdy ho matka doprovází na nádraží, mu přijde matka jiná. Tentokrát však nejde o přeměnu vnitřní, ale spíše o přeměnu vizuální. Matka mu přijde stará a má pocit, že je mezi nimi hluboká propast, která je od sebe dělí. „*»Wie alt bist du, Mutter?« fragte er, als sie ihm das Geleite zum Bahnhof gab. »Vierzig«, sagte sie. »Das ist nicht wahr«, dachte er, »hundert Jahre ist sie alt, tausend Jahre ist sie alt, tausend Jahre liegen zwischen mir und ihr. « - » Hast du nicht zu klagen, mein Kind«, fragte sie ihn, als sie ihn zum Abschied küßte, da sagte er nein, denn er wußte: zu helfen war ihm nicht.*“¹²⁶

Během letních prázdnin už se autorita matky projevuje výrazně více. Oproti otci, který je pořád stejný a jeho povaha se nijak nemění, se matka dostává do pozice vůdce v celé rodině. Albert to vnímá a stále očekává nějaká slova, která z matčiných úst jistě vyjdou, ale dosud se tak nestalo. „*In den Sommerferien war nicht mehr der Vater der gefürchtete zerschmetternde Richter: die Mutter war es. Nun hatte sie den großen zerschmetternden Blick. » Einmal wird sie sprechen«, fürchtete er, »ihre sanfte Stimme wird ein Wort sprechen, das wird mich töten. - Sprich es endlich«, bat er jeden Morgen vor dem Aufstehen, »warum zögerst du, warum verschiebst du die Hinrichtung, warum quälst du mich so furchtbar.*“¹²⁷

---

¹²⁴ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 8-9. Volný překlad: „*Rok vrávorá mezi světlem a tmou. Matka byla světlo, otec byl tma. V otcově přítomnosti světlo zhaslo. Když otec odešel, znovu vzplálo. Ve svítání, kdy byl otec na bohoslužbě a jizba byla před ním v bezpečí, zaplálo, dobré světlo v pokoji. Světlo matčiných očí, světlo matčiných rukou, na matčině lůně bylo dobré bytí.*“

¹²⁵ Tamtéž, s. 12. Volný překlad: „*Tam stála matka ve dveřích. Odrážela se. Nebyla již příkrčeným služebníkem, byla vysokou velící ženou.*“

¹²⁶ Tamtéž, s. 18. Volný překlad: „*»Kolik ti je let, matko?« ptá se Albert, když ho matka vyprovázela na nádraží. » Čtyřicet«, řekla. »To není pravda«, myslí si Albert, » je jí sto let. Tisíc let je stará. Tisíc let leží mezi mnou a jí. « - » Nemáš si nač stěžovat, mé dítě«, zeptala se ho, když ho políbila na rozloučenou. Na to on řekl, že ne, neboť věděl, že nic mu nepomůže.*“

¹²⁷ Tamtéž, s. 19. Volný překlad: „*Během letních prázdnin už otec nebyl obávaným drtivým soudcem: byla to matka. Ted' měla ten velký drtící pohled. »Jednoho dne promluví,« obával se Albert, »její jemný hlas*

S matkou se stejně jako s otcem dlouho nevidí. Dopisy domů píše jen zřídka a odpovídá mu na ně spíše otec. Po nějaké době však přijde dopis i od matky, ve kterém píše veškeré novinky, které se za tu dobu, co se společně neviděli a nebyli spolu v kontaktu, staly a také žádá Alberta, aby se vrátil, že otec není zdrav a doktor neví, co se s ním děje.

Matka Alberta miluje, její mateřská láska je velmi silná, což se nejednou v díle projeví, dále i v situaci s Blumem, jenž přijde s návrhem sňatku jejího syna a nejošklivější dívkou v okolí, jeho neteří. Je ve velkých rozpacích co odpovědět, trápí ji představa, že její syn bude muset žít po boku s ohavnou ženou, na druhou stranu si uvědomuje, že je Malvine velmi dobře a zbožně vychovaná a že by snad dokázala vrátit Albertovi nějaký řád, zároveň Blum slíbil, že dokáže najít Albertovi práci. Samotnému synovi to však tají, jak nejdéle to jde.

Před odjezdem se neloučí ani s matkou, takže jejich vztah není zcela uzavřen.

---

promluví slovo, které mě zabije. - Řekni to konečně, « modlil se každé ráno před tím, než vstaneš, »proč váháš, proč odkládáš popravu, proč mě tak strašně trápíš. «

10 Vztahy k přátelům a ženám

Tato kapitola mapuje vývoj a proměnu vztahů hlavních hrdinů k osudovým ženám a k přátelům. Vzhledem ke složitosti a k proměnlivosti těchto pout je kapitola poněkud podrobnější. Popisy vztahů jsou chronologické a drží se hlavní dějové linky.

10.1 Přátelé

Přátelské vztahy jsou v knize vůči ostatním vztahům potlačeny. Každý hrdina má po určitou dobu svého života jednoho přítele, který však není přítelem v pravém slova smyslu. Albertův největší přítel byl Berthold Alter, jejichž vztah je nastíněn v kapitole Dobro a zlo uvnitř jedince, u Pavla se objeví postava Arthura Frankla, se kterým se seznámí ve svých 13 letech na chanukové slavnosti.

Pavel je citlivý, tichý chlapec, který měl již od raného dětství problém s navazováním vztahů, dokonce působí dojmem, že o žádné kamarádské vztahy nestojí. „...*nenáviděl jsem spolužáky i učitele a strašně se mi stýskalo po našem domě.*“¹²⁸ A proto je uzavřen do sebe a cítí se nejlépe sám se sebou.

Arthur je naopak bohatým, drzým a nebojácným hochem, který si Pavla, dá se říci, sám vyhlédne a osloví ho. Z popisu Pavla vyplývá, že Pavel je na jednu stranu fascinován Arthurovým provokativním projevem, na druhou stranu ho k němu poutá strach a nenávisť pramenící z blahobytu jeho rodiny.

Vzájemný kontakt mezi nimi je přerušen ve chvíli, kdy Pavel odchází studovat práva. Není pravděpodobné, že by se s Arthurem pokusil po návratu domů znovu navázat nějaký vztah, nebo že by předpokládal náhodné shledání s ním, a proto je při jejich setkání v nevěstinci překvapen. Arthur pravděpodobně také střetnutí neočekával, i když byl nejspíše od Karena informován o stavu věci s podnikem. Z Karenových slov vyplývá i to, že se zmiňoval konkrétně i o Pavlovi. „*Á-á-á, tady ho máme! Nejhlubší poklona, pane Frankle! Poznáváte ještě našeho studovaného Pavla?*“¹²⁹ Nejsou však patrné skoro žádné známky bývalé známosti mezi dvěma muži, jelikož Arthur Pavlovi vyká a jediné narážky, které má, jsou posměšné a arogantní. Arthur se jen na oko snaží být zdvořilý, ale z jeho slov je patrné naprosté pohrdání. „*Poslyšte, Pavle, na otce si nemůžete stěžovat. Podívejte se, jak se o vás postaral!*“¹³⁰ Pavel se cítí ponížen,

---

¹²⁸ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 98.

¹²⁹ Tamtéž, s. 109.

¹³⁰ Tamtéž, s. 110.

přítomnost všech zúčastněných je mu nepříjemná a samotné prostředí, ve kterém se všichni setkali, ho ještě navíc irituje.

Je nesporné, že vztah s Arthurem nemohl přinést nikdy nic hezkého. Ukazuje se to i na plese, kdy se Arthur pokusí Pavla zesměšnit, jelikož není vhodně oblečen. Sám na to i později upozorní, aby ho před Janou shodil. „*Chlapík je tenhle Pavel, na mou duši! Přijde si na ples, neumí tančit, nota bene, přijde v světlém obleku! Pořadatelé ho sice chtěli vyhodit, ale zastal jsem se ho. Domníval jsem se, že vás pobaví. Má přece akademické vzdělání!*“¹³¹ Jde mu především o jeho samého, a aby z každé situace vyšel jako ten nejlepší, zvláště pak před Janou, o kterou projevuje zájem.

Arthurovo urážení Pavla vyprovokuje nejprve ke slovnímu napadení Frankla a poté, co se Arthur rozhodne bránit, i k zaútočení fyzickému, kdy protivník Pavla přepadne přes stůl a skončí na zemi. V tento okamžik získává Pavel větší odvahu a víru v sám sebe. Dokázal se postavit jednomu ze svých nepřátel, člověku, ze kterého měl od prvního setkání velký respekt.

Nadále se s ním nevidá ani nepotkává, při dvou setkáních si před ním Arthur odplivne. Na konci vyprávění ho vidí při požáru skladu, kdy ho lidé svlékají, aby se přesvědčili, že je Žid.

Dalším člověkem, kterého nelze považovat za Pavlova přítele, ale jenž Pavla do určité míry ovlivnil, byl Karen, muž nežidovského původu. Potkával se s ním zprvu jen v otcově výčepu, nikdy s ním nepromluvil, ale připadal mu zvláštní. Soudil ho jen dle vzhledu, na kterém mu nejvíce divné přišly ruce: „*...podobné dvěma lopatám. Ruce stvořené k zločinu.*“¹³² O Karenovi si tvořil obrázek i z jeho rozhovorů s otcem, ze kterých je patrné, že si otce neváží a dívá se na něj spatra, dokonce je zřejmé, že ho bere skoro jako svého podřízeného.

Postupem času se Karen stává otcovým společníkem a po Pavlově návratu ze studií ho dokonce sám vítá. Pavel však cítí z jeho projevu výsměch a postupně začíná pociťovat, že kvůli tomuto muži se otec stal spolumajitelem nevěstince. Začíná se prohlubovat již reálná nenávisť vůči Karenovi.

Objevují se různá podezření, že Karen chce zapálit sklad lihu, kterým Pavel věří a jeho nedůvěřivost vyvrcholí osočením Karena z tohoto činu. Bohužel je však během konfrontace s ním po chvíli obeznámen o již vzniklém požáru.

10.2 Ženy

Vztahy obou hlavních hrdinů k ženám jsou poněkud komplikované, konkrétnější průběhy vztahů jsou nastíněny níže.

---

¹³¹ Tamtéž, s. 120.

¹³² Tamtéž, s. 101.

Oba dva muži jsou židé a jejich vysněné dívky nejsou židovky. V *Ghettu v nich* Pavel popíše své pocity následovně: „*Oceníte poklady židovského – židovského chlapce, milovaného kýmisi s druhého břehu?*“¹³³ Albert se zamiluje do křesťanky, která se stejně jako Jana tváří, že jí na Albertově původu nezáleží, není to však pravda.

Etelka se o jeho židovském původu vyjádří slovy: „*Dass der Generaldirektor Jude war, hatte sie immer bedacht, das war sonderbar, der Generaldirektor war immer nur »der Jud« gewesen, auch das fiel ihr jetzt erst ein. Erst jetzt fiel ihr ein, dass beide Juden waren, Albert und der Generaldirektor, die Juden hatten sie dem Laster zugeführt, das war das Ende ihrer Gedankengänge, o wie widerwärtig waren ihr diese Juden, o wie hasste sie diese Juden!*“¹³⁴

I Jana sama má stejně jako její otec antisemitské názory. Zprvu, když ještě neví, že společník Karena je Pavlův otec, vyjádří se o něm slovy: „*...padouch nejhrubšího zrna.*“¹³⁵ Pavlovi je jasné, že Jana není informována o práci svého otce, tudíž nemůže zaujímat objektivní postoj ke Karenovi, je překvapen, že přesto má utvořenou jasnou nenávistnou představu o jeho společníkovi. Vzhledem k tomu, že se jedná o jeho otce, je pro něj celá záležitost velmi citlivá. Když se Jana o této trapné situaci dozví, rozhodne se Pavlovi omluvit. Posílá mu dopis a žádá ho o schůzku, avšak i během ní naráží na Pavlův židovský původ, který jí očividně není sympatický. Jana přesto něco k Pavlovi cítí, avšak ten nemůže stále přenést přes srdce její mylnou představu o živnosti jejího otce. Při každé narážce na Karena se dostávají do konfliktu, neboť Jana je tvrdohlavá, má svou pravdu a nesnese jakoukoli poznámku, která by ji vyvracela.

Na druhou stranu je oba k sobě táhne vzájemná sympatie, takže chvíle neshod střídají hezké okamžiky. V jednu chvíli se zdá, že Jana přijmula fakt, že Pavel je žid a že jí to více netrápí, ale nedokáže to slovy potvrdit. Pavel však pro ochranu Jany, aby neztratila víru ve svého otce, a pro další okamžiky s ní, přestane bránit otce a začne se chovat, jako by vše byla otcova chyba. Nadále spolu udržují vztah, Pavel ji navštěvuje doma, nosí jí květiny, ona mu hraje na klavír, společně čtou knihy a vypadají jako šťastný pár. I básník Valeš je jejich sympatiím nakloněn. „*Váš případ je skvělý! Dokumentuje, že neexistuje problém rasový, nýbrž že existuje pouze problém člověka. Děti si podávají ruce – abych tak řekl – přes propast, kterou*

---

¹³³ Tamtéž, s. 148.

¹³⁴ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 57. Volný překlad: „*Vždycky si myslela, že generální ředitel je Žid, to bylo zvláštní, neboť generální ředitel byl vždy „jen Žid“ a to pocítila až teď poprvé. Poprvé pocítila, že oba byli Židé. Albert i ředitel. Tito Židé ji přivedli k neřesti, to byly její myšlenkové pochody, ó jak odporní jí byli tito Židé, ó jak tyto Židy nenáviděla!*“

¹³⁵ HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934. s. 127.

*vyhrabali jejich otcové. Jsem šťasten štěstím vás dvou! Věřte, tenhle případ dojmá člověka až k slzám...!*¹³⁶

Jejich vztah takto pokračuje asi dalších pět měsíců. Během této doby nedochází k žádným změnám či významnějším událostem.

Jejich vztah ale končí velmi nešťastně, kdy po požáru ve skladu stojí tváří v tvář nejen sobě navzájem, ale také sami sobě, svým pocitům a nevyřčeným výčitkám. Pavel ji uráží za to, že kvůli ní popřel svého otce, a ona jej nakonec nazve židem, což Pavla naprosto odzbrojí. Tímto rozhovorem končí veškerý záznam o jejich vztahu.

Albert má své milostné zážitky zatížené právě vzpomínkami na Bertholda. Postupem času si ale začne všimnout žen, chodí za nimi, prohlíží si, co mají na sobě, co nosí za stužky na krku atd., když se nedívají. Později po nich touží více, představuje si s nimi i různé zážitky a navštěvuje nevěstinec. Postupem času se v opěře seznámí s Etelkou. Lidé z opery se jí vysmívali kvůli jejímu hlasu. Albert si jí všiml hlavně díky jejím očím, sedával vedle ní.

Jednoho dne na ni konečně promluví, vypráví jí o svém mládí. Ona se mu postupem času také začne svěřovat. Etelčin vztah k Albertovi není zcela jasný a ona je pro Alberta spíše iluzí, a i když se spolu později velmi sblíží, dokáže pocítit náklonnost i k jiným ženám. S tím se čtenář nesetká v druhé knize, tam je jedinou ženou, která představuje v Pavlově životě nějaký větší milostný vztah, dcera pana Karna Jana. Jedině s ní přichází do kontaktu, který je nadále udržován. Seznámil se s ní na plese a hned při prvním kontaktu s ní je viditelné zalíbení ze strany Pavla. Jana studuje práva a jako jediná se zdá být Pavlovi nakloněna. Zajímá se o něj, stojí o jeho přítomnost a snaží se rozvíjet konverzaci.

Prožívají spolu milostná vzplanutí, avšak Etelka touží po kariéře zpěvačky a rozhodne se tomu obětovat vše. Generální ředitel také je Žid a jí má co nabídnout, takže se rozhodne pro něj. Albert se začíná bát samoty, touží po obnovení vztahu s Etelkou. V naději, že by se k němu mohla vrátit, jí píše dopis. Ona však odjíždí.

*„Das Dunkle naht, das Dunkle ist da, fühlte er, nun erst wusste er, dass ein Leben ohne Etelka unmöglich war und dass seine Liebe nichts als Furcht vor Einsamkeit war, grenzenlose Furcht vor Einsamkeit, Reue, Abrechnung. Er schrieb ihr einen Brief, der ihn demütigte, jede Demütigung hätte er gern ertragen, furchtsam wartete er auf Antwort. Etelka kam, um Abschied zu nehmen. Sie küsste ihn, es war ein Kuss, über den er später oft nachdachte. Am nächsten Morgen sandte sie ihm Rosen, da wusste er, dass sie abgereist war.“*¹³⁷

---

¹³⁶ Tamtéž, s. 148.

¹³⁷ WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. s. 45-46. Volný překlad: „*Temnota je blízko, temnota je tu. Cítil. Teď poprvé věděl, že život bez Etelky je nemožný a že jeho láska není nic než strach ze*

Opět začne vyhledávat jiné ženy, je mnohdy nezdvořilý, nestydatý a připadá si, že právě v těchto okamžicích žije skutečný život, je svobodný a že dříve byl směšný, postupem času však začíná pociťovat samotu, chodí na místa, která navštívil s Etelkou, především do okolí Prátru. Jednou se rozhodne, že půjde do restaurace a potká tam generálního ředitele, muže, který mu odvedl Etelku, následuje ho a dozví se od něj, že jeho láska je v Budapešti. V žádné z pohlednic se mu nezmínila o takovéto skutečnosti, Albertovi nezbývá nic jiného, než na ni myslet. Jde mu především o to, aby ho stále milovala. Jeho pocity naznačují, že spíše než po lásce touží po společnosti a po opoře. Sám do Budapeště jet nechce, rozhodne se proto napsat jí telegram, ať přijede ona za ním, že je těžce nemocen. Kdyby jí na něm nezáleželo, nepřijela by. Ona však přijela, čímž se ukázalo, že jí Albert není lhostejný.

V prvních chvílích si přijdou vzdálení, neznámí a cizí, pak si však začnou vyprávět. Ona se mu svěřuje, že od něho pociťovala chlad a že ji opravdu nemiloval. Generální ředitel jí měl otevřít svět, avšak její hlasový výkon nebyl tak dobrý, aby dokázal naplnit sály. Žila nejprve s ním a poté se z ní stala lehká dívka. „*»Wir hätten uns nicht trennen sollen, wir gehören zusammen«, sagte er. Sie schwieg, da wurde er zärtlich und flüsterte, alles könne noch gut werden, es sei noch nichts verloren, man könne immer wieder neu anfangen.*“¹³⁸ Vydělala mnoho peněz, ze kterých by mohli žít. Albert se však rozhodne peníze vložit do něčeho většího, co by jim vynášelo peníze nadále. Rozhodnou se nakonec oba, že si postaví noční klub.

Přes velké naděje vložené do klubu si Albert nevšimne, že začíná Etelku ztrácet. Její pocity z Alberta začínají být nepříjemné. Jediná věc, která se mu povedla, je schopnost vydělávat a množit peníze. Je však tolik zahleděn do nich, že Etelka ho příliš nezajímá.

Etelka sama začne v klubu pracovat. I když jí Albert říkal, že je prvotřídní atrakcí, ve chvíli, kdy odešla do pokoje se zákazníkem, mu to není příjemné. Když Etelka v rámci své práce stráví noc se silným mužem, objeví se u Alberta ironie, že konečně našla svého árijského obra. „*Eines Abends trat er auf Albert zu, salutierte: »Herr von Wolf, mit Verlaub, Ihr Fräulein Braut ist jetzt mein Fräulein Braut, dass Sie's wissen!«- »Nun hat sie endlich ihren arischen Riesen«, lächelte Albert, »es gibt doch noch Naturgesetze.«*“¹³⁹

---

samoty. Nekonečný strach ze samoty, žalu a zúctování. Napsal jí dopis, který ho ponižil. Každé ponižení by býval rád snášel. V obavách čekal odpověď. Etelka přišla, aby se rozloučila. Políbila ho. Byl to polibek, o kterém později často přemýšlel. Dalšího rána mu poslala růže a on věděl, že odjela.“

¹³⁸ Tamtéž, s. 54. Volný překlad: „Neměli jsme se rozcházet, patříme k sobě, řekl Albert. Ona mlčela. On byl něžný a šeptal, že všechno může být ještě dobré. Že nic není ztraceno a že člověk může pokaždé začít znovu.“

¹³⁹ Tamtéž, s. 59. Volný překlad: „Jednoho večera přišel za Albertem a zsalutoval: »Pane Wolfe, ve vši úctě, vaše slečna nevěsta je nyní mou slečnou, jak víte! – »Tak konečně má svého árijského obra, smál se Albert. »Ještě stále existují přírodní zákony.«“

Po zprávě o špatném zdravotním stavu otce odjíždí domů, a stejně jako Etelka nečeká, že se dlouhou dobu nevrátí. Ve svém rodném městě se setkává s Malvine Spitzkopf (v překladu špičatá hlava), ošklivou dívkou, kterou znal z dětských let. Tu mu nabídne za ženu ředitel Blum, aby mu ukázala, čeho se má v životě držet a uvedla ho na správnou cestu. Tráví s ní každý den na procházkách, přesto s ní však nedokáže navázat hlubší vztah. Nedívá se jí do tváře, natož aby s ní vedl intimní rozhovory, přesto se Malvine líbí. Ta dostane od svého strýce radu, že možná cesta, jak najít spříznění s Albertem, je začít být také nešťastná.

Když se Malvine začne Albertovi svěřovat se svými trápeními, jak nikdy nezažila lásku a že je osiřelá, udělá to na něj svým způsobem dojem. Odmítl být sobecký a soustředit se jen na sebe a rozhodl se, že bude sdílet i dívčino trápení a že tuto nejošklivější dívku bude milovat především proto, že nikdo jiný by ji milovat nemohl.

Právě ona přemluví Alberta, aby ve městě zůstal. „*»Nimm die Stelle an – tu's mir zuliebe!« Er sah, dass es in seine Gewalt gegeben war, einen Menschen glücklich oder unglücklich zu machen und dass er die Macht hatte, ein ganzes Menschenleben durch ein einziges Wort zu retten. Und er wusste, dass sie so hässlich war, damit er vor Gott und den Menschen seine Reue bezeugen könne. Er sagte: »Ja.« Und er küsste demütig den hässlichen Mund.*“¹⁴⁰

Při jejich polibcích je mu však zle, snaží se myslet na Boha, doufá, že snad skrze tento vztah dojde klidu, avšak stojí ho to mnoho úsilí.

Třináct měsíců po smrti otce se ožení s Malvine. Svatební noc je pro něj strašná. V jeho činech se stále více objevuje ironie osudu. Ráno jde do kostela, kde na něj již všichni čekají a posměšně se ho ptají, jaké to bylo. „*Albert ging in den Tempel, schon erwartete ihn der Kultusvorstand, grinste: »No, wie war's?« Ohne Frömmigkeit waren die Augen der Tempelbesucher, spöttisch fragten sie: »No, wie war's?«*“¹⁴¹

Po nějaké době se rozhodne, že by měli počít dítě, a tak se přes veškerý svůj odpor rozhodne strávit se svou ženou noc. Během jejich společně strávených chvil se modlí a pevně věří, že jeho modlitby budou vyslyšeny. Po několika měsících se zármutkem zjistí, že tomu tak nebylo. Musí se tedy znovu pokusit překonat svůj odpor k Malvine.

---

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 76. Volný překlad: „*»Vezmi to místo – udělej to pro mě! « Viděl, že je v jeho silách udělat nějakého člověka šťastným nebo nešťastným a že má moc, jedním jediným slovem zachránit celý lidský život. A věděl, že byla velmi ošklivá na to, aby před Bohem a před lidmi mohl dosvědčit svou lítost. Řekl: » Ano. « A políbil pokorně její ošklivá ústa.*“

¹⁴¹ Tamtéž, s. 82. Volný překlad: „*Albert šel do svatyně, kde ho již očekávalo kulturní představenstvo a s úšklebkem se ptalo: » No, jaké to bylo? « Bez zbožnosti byly oči návštěvníka chrámu. Posměšně se ptali: »No, jaké to bylo? «*“

Rok po svatbě je Malvine těhotná. Nejdříve se na dítě netěší, a když se konečně začne na své dítě těšit, stane se jí nehoda: spadne ze žebříku a o dítě přijde.

Albert to těžce nese, poté ještě zjistí, že žena ho nikdy nemilovala, stejně, jako on nikdy nemiloval ji, a tak se rozhodne, odjede zpět do Vídně. S nikým se nerozloučí. *„Am Abend betrachtete er zum letzten Mal das Weib. Seine Seele war fromm, als er seine Witwe ansah, die ihn nicht liebte und nie geliebt hatte und der er nicht helfen konnte, solange sie selbst sich nicht half. Fromm wandte er sich ab und verließ seine lieblose Witwe.“*¹⁴²

Ve Vídni nalézají umírající Etelku, se kterou vede poslední slova: *„Sag' etwas«, bat sie. Er beugte sich nieder und sagte: »Du wirst leben, schöneres Leben wird sein, in Reinheit wirst du leben.« Eine Stunde später war sie tot.“*¹⁴³

Vztahy obou hrdinů s jejich hlavními láskami mají podobný průběh. Pavel s Janou se zpočátku hádají stejně, jako k tomu dochází u druhého páru, který se na nějakou dobu naprosto rozdělí. Obě dvě ženy, jak Etelka tak Jana, nakonec opouští životy hlavních hrdinů. Pavlův vztah k Janě končí hádkou, při které ho žena velmi urazí a u Alberta k tomu dochází prostřednictvím smrti milované.

---

¹⁴² Tamtéž, s. 95. Volný překlad: *„Večer se naposledy podíval na ženu. Jeho duše byla zbožná, když se díval na svou ženu, která ho nikdy nemilovala. Které nedokázal pomoci, stejně jako si ona sama nemohla pomoci. Zbožně se otočil a opustil svoji nemilovanou vdovu.“*

¹⁴³ Tamtéž, s. 98. Volný překlad: *„Řekni něco«, prosila. Sklonil se níž a říká: » Budeš žít krásnější život, budeš ho žít v čistotě. « O hodinu později byla Etelka mrtvá.*

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala komparací především židovských prvků v dílech *Ghetto v nich* a *Die jüdische Orgel* a jejich společnými i odlišnými tendencemi. V rámci teoretického ukotvení došlo k popisu životů obou autorů, expresionismu a judaismu.

Obě rozebíraná díla spadají do židovské literatury předválečné doby, konkrétně do 20. let 20. století a lze je řadit k expresionismu. První dílo *Ghetto v nich* od Egona Hostovského rozebírá tematiku mladého života uprostřed židovské komunity. Hledání smyslu bytí a vypořádávání se se situacemi, které vstupují do cesty hlavnímu hrdinovi Pavlovi. Druhé dílo od Ludwiga Windera *Die jüdische Orgel* zkoumá judaismus z mnohem ortodoxnější stránky, jež stanovuje protagonistovi Albertovi jasná pravidla a životní cíle, se kterými se on však neztotožňuje.

Kromě židovských motivů, které jsou silně patrné především v německém díle, se v knihách vyskytují i další zásadní témata provázející životy hrdinů na jejich cestě k dospívání. Od sporů s otcem a s lidmi z blízkého okolí, neschopnosti nalézt čistou lásku bez předsudků, odsuzování a zatajování pravd, až po hledání sebe samého uprostřed ghetta bezcitných duší. Oba představitelé revoltujících synů se zmítají nejen mezi vnějším dobrem a zlem, ale zároveň i mezi vlastním přesvědčením o správném úsudku. Každý z nich objeví postupem času své slabosti, slabosti rodinných příslušníků i nedostatky lidí kolem.

Pavlovým největším nepřítelem je pravda, se kterou musí bojovat. Často se staví proti ní, nebo ji popírá. Vede to především k neshodám s otcem, jež by nemusely vzniknout, kdyby k sobě oba byli navzájem upřímní. Pavlův židovský původ také nezjednodušuje jeho situaci. Brání mu v začlenění se do širší veřejnosti a zároveň mu komplikuje i milostný život.

Albertovým „démonem“ je především chtíč, který je zprvu potlačený. Poté je však vyveden do krajnosti, a nekonečná touha po spříznění duší maskující však jen obavy ze samoty.

Jediným východiskem pro oba hrdiny je opuštění rodného bydliště, které jedince jen svazuje a nutí k poslušnosti, avšak to není ani pro jednoho z mužů jednoduché. Pavel věří v lásku s dcerou otcova spolumajitele výčepu, jež nakonec končí ostrým sporem a emočním zraněním Pavla. Albertovi se na určitou dobu podaří od domova vzdálit, ale po nějakém čase se do rodného místa opět vrací a okolnosti, před kterými se schoval ve víru velkoměsta, se mu znovu vryjí do života.

Pavlovi i Albertovi se po všech životních útrapách naskytne další možnost začít znovu, lépe a podle svých představ, což je symbolizováno konečným odjezdem z židovské komunity.

Zdroje

Použitá literatura

- BAUER, Michal, ed. *Hledání expresionistických poetik*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006. ISBN 80-704-0800-6
- BREGANT, Michal. *Expresionismus a české umění*. Praha: Národní galerie, 1994. ISBN 80-7035-81-4.
- BROD, Max a Ivana VÍZDALOVÁ. *Pražský kruh*. Praha: AKROPOLIS, 1993. ISBN 80-85770-03-2.
- BUDŇÁK, Jan. *Ludwig Winder als Österreicher und Tschechoslowake: Einleitung zum Themenschwerpunkt des Heftes*. Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik [online]. 2020, roč. 34, č. 2, s. 145-148 [cit. 2021-4-30]. ISSN 1803-7380. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/BBGN2020-2-10>.
- HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.
- HOSTOVSKÝ, Egon. *Cesty k pokladům*. Praha: Melantrich, 1934.
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Praha: Torst, 1992. ISBN 80-85639-00-9.
- LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-720-2704-2.
- NAVRÁTILOVÁ, Jana a spol. *O trojí duši země české: Projekt PRALIT - Záchrana a zpřístupnění pražské židovské literatury*. Praha: Městská knihovna, 2016. ISBN 978-80-7532-099-5 (pdf).
- PAPOUŠEK, Vladimír. *Egon Hostovský: Člověk v uzavřeném prostoru*. Jinočany: H&H, 1996. ISBN 80-86022-02-1.
- PAPOUŠEK, Vladimír. *Trojí samota ve velké zemi: česká literatura v americkém exilu v letech 1938-1968*. Jinočany, 2001. ISBN 80-860-2288-9.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů: v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER, 1993. ISBN 80-900895-4-2.
- WINDER, Ludwig. *Die jüdische Orgel*. Berlin: BoD, 2019. ISBN 978-3-8478-4235-4.

Internetové zdroje

- Chanuka. Federace židovských obcí v ČR [online]. 2010 [cit. 2021-5-10]. Dostupné z: <https://www.fzo.cz/judaismus/svatky/chanuka/>